Інститут економічних досліджень та політичних консультацій
Німецька консультативна група

Серія консультативних робіт [PP/02/2011]

Банківський сектор в Україні: минулі події та майбутні виклики

Роберт Кірхнер, Рікардо Джуччі, Сайрус де-ла Рубія, Віталій Кравчук

Берлін/ Київ, березень 2011

Про Інститут економічних досліджень та політичних консультацій

Інститут економічних досліджень та політичних консультацій (ІЕД) – провідний український аналітичний центр, що спеціалізується на економічних дослідженнях та консультаціях з питань економічної політики. ІЕД був заснований у жовтні 1999 року провідними українськими політиками та Німецькою консультативною групою з питань економічних реформ.

Місія ІЕД - вироблення альтернативного погляду на ключові проблеми суспільного та економічного розвитку України. В рамках місії ІЕД націлює свою діяльність на надання висококваліфікованої експертної оцінки в галузі економіки й економічної політики, на формування громадської думки шляхом організації відкритого публічного діалогу, на сприяння розвитку економічних та суспільних наук і стимулювання розвитку дослідницької спільноти України.

Інститут економічних досліджень та політичних консультацій
Рейтарська 8/5-А,
01034 Київ, Україна
Тел: +38 044 / 278 63 42
Факс: +38 044 / 278 63 36
institute@ier.kiev.ua
http://www.ier.kiev.ua

Про Німецьку консультативну групу

Німецька консультативна група з питань економічних реформ працює в Україні з 1994 року, консультуючи український уряд та інші державні органи, такі як Національний банк України, по широкому колу питань економічної політики і розвитку фінансового сектору. Наші аналітичні роботи презентуються і обговорюються під час постійних зустрічей з посадовцями високого рангу. Група фінансується німецьким Федеральним міністерством економіки і технологій у рамках програм TRANSFORM та наступних після неї програм технічної допомоги.

Німецька консультативна група
З питань економічних реформ
c/o Berlin Economics
Schillerstr. 59
D-10627 Берлін
Тел: +49 30 / 20 61 34 64 0
Факс: +49 30 / 20 61 34 64 9
info@beratergruppe-ukraine.de
www.beratergruppe-ukraine.de

© 2011 Інститут економічних досліджень та політичних консультацій
© 2011 Німецька консультативна група

Всі права захищені.

Банківський сектор в Україні: минулі події та майбутні виклики

Резюме

Банківський сектор України за останні роки розвивався за схемою "бум-спад". Швидке зростання обсягу позик, які часто надавались в іноземній валюті за рахунок дешевих зовнішніх запозичень, призвело до накопичення макроекономічних проблем та уразливості банківського сектору. З початком світової фінансової кризи в кінці 2008 року бульбашка луснула і сектор зіткнувся з серйозними проблемами ліквідності та платоспроможності. В **результаті** зупинилось кредитування, що створило додаткове навантаження на реальний сектор, що увійшов у фазу глибокого спаду. Швидкі і рішучі заходи з боку влади, за підтримки міжнародних фінансових установ, дозволили запобігти повного краху і заспокоїти ситуацію.

Період стабілізації банківського сектору, що спостерігається сьогодні, дозволяє провести ретельний аналіз і оцінку ситуації. Провівши такий аналіз, ми можемо отримати певні важливі уроки, що зроблять систему стабільнішою без перешкоджання виконанню нею функції фінансового посередництва важливої для реального сектора. Такі рекомендації щодо економічної політики узагальнюють нашу позицію:

1. Макроекономічна політика: Україні потрібно надалі покращувати макроекономічну політику з метою забезпечення макроекономічної стабільності. Гнучка система обмінного курсу та поступове впровадження таргетування інфляції є ключовими елементами в цьому напрямку.

2. Зростання кредитування: У ситуації, коли обсяги кредитування все ще обмежені, владі слід утримуватись від використання інструментів, що дедалі більше обмежують кредитування. Тому, чинні обмеження, а також запланована законодавча заборона на надання кредитів в іноземній валюті для позичальників без надходжень в іноземній валюті повинні бути переглянуті. Ми вважаємо за краще застосовувати макро-пруденційні правила, а не прямі заборони для управління валютними ризиками.

3. Консолідація: Консолідація на ринкових засадах може допомогти підвищити ефективність фінансового посередництва, але чинна законодавча база щодо регулювання процедури злиття та поглинання є серйозною перешкодою. Тому необхідно створити сприятливі правові умови.

4. Сторона активів: Боротьба з високим рівнем проблемних кредитів має стати головним пріоритетом політики, тому що в іншому випадку банки не будуть надавати нові кредити. Доцільним буде впровадження кроків НБУ щодо спрощення процедури списання безнадійних кредитів.

5. Сторона пасивів: Ми підтримуємо плани щодо скасування права вкладників знімати строкові депозити в будь-який час, оскільки це дозволить зменшити ризики ліквідності і сприятиме довгостроковому кредитуванню.

6. Співвідношення між активами і пасивами: З огляду на обмеженість довгострокового фінансування в гривні одним із способів сприяти довгостроковому кредитуванню в національній валюті буде запровадження механізму хеджування валютних ризиків. У середньостроковій перспективі модель розвитку сектору повинна відповідати принципу "внутрішні вклади фінансують внутрішні позики".

7. Капітал: Адекватний рівень капіталізації сектора є ключовим елементом у процесі нормалізації. Виконання планів рекапіталізації всіма банками, таким чином, є необхідним. Для рекапіталізованих державою банків є необхідним стратегічне рішення про майбутні дії.

8. Права кредиторів і позичальників: Захист прав кредиторів має вирішальне значення для стабільного відновлення кредитування. Владі необхідно покращувати правове та судове середовище.

Автори

Роберт Кірхнер kirchner@berlin-economics.com +49 30 / 20 61 34 64 2

Рікардо Джуччі giucci@berlin-economics.com +49 30 / 20 61 34 64 0

Сайрус де-ла Рубія delarubias@yahoo.de

Віталій Кравчук kravchuk@ier.kiev.ua +38 044 / 27 86 34 2

Зміст

1. Вступ

2.Опис макроекономічної ситуації (2005-2010 рр.)

- 2.1 Економічне зростання
- 2.2 Інфляція
- 2.3 Обмінний курс
- 2.4 Зовнішній сектор
- 2.5 Макроекономічна політика під час кризи (2008-2010рр.)

3. Огляд розвитку банківського сектора та державної політики у цій сфері

- 3.1 Динаміка зростання
- 3.2 Розмір, концентрація і структура власності
- 3.3 Сторона активів
- 3.4 Сторона пасивів
- 3.5 Зв'язок між активами та зобов'язаннями сторін ("розриви")
- 3.6 Процентні ставки
- 3.7 Прибутковість та адекватність капіталу
- 3.8 Права кредиторів і позичальників

4. Вивчені уроки та рекомендації

- 4.1 Макроекономічна політика
- 4.2 Зростання кредитування
- 4.3 Консолідація
- 4.4 Сторона активів
- 4.5 Сторона пасивів
- 4.6 Зв'язок між активами і зобов’язаннями
- 4.7 Капітал
- 4.8 Права кредиторів і позичальників

Додатки

Список останніх консультативних робіт

1. Вступ

Банківський сектор України за останні роки розвивався за схемою "бум-спад". Перед початком фінансової кризи в Україні у вересні 2008 року, сектор зростав з величезною швидкістю, а очікування щодо подальшого зростання були високими. Все це різко змінилось вкінці 2008 року, коли країна вступила в глибоку рецесію і пережила кризу банківської системи.

Економісти погоджуються, що фінансовий сектор є критично важливим для підтримки економіки і реального сектора, що українці відчули на власному досвіді під час кризи. Поточна ситуація має два основні аспекти, на які потрібно послідовно і належним чином звернути увагу політикам. Перший аспект - це досягнення фінансової стабільності в банківському секторі з метою відновити довіру і впевненість в українських банках. Другими і не менш важливим завданням є підтримка кредитування банками, що дало б новий імпульс все ще нестійкому відновленню економіки.

Оскільки минув певний час після початку кризи, і сектор показує перші ознаки стабілізації, настав час для проведення більш систематичної оцінки розвитку сектору. В цій роботі здійснено спробу зробити внесок у цю дискусію. В ній проаналізовано основні минулі події в банківському секторі, визначено наявні проблеми і подано конкретні рекомендації, як впоратися з виявленими недоліками.

Структура роботи є наступною: У розділі 2 подано короткий опис макроекономічної ситуації в 2005-2010 роках, включаючи короткий огляд основних заходів влади по боротьбі з наслідками фінансової кризи. В розділі 3 описано основні зміни в банківському секторі за ці роки і відповідні антикризові заходи з боку влади. Тут ми намагаємось визначити основні слабкі сторони банківського сектора, які потрібно усунути посадовцям. У розділі 4 наведено уроки, отримані під час кризи, а також представлено наші рекомендації.

2. **Опис макроекономічної ситуації (2005-2010 рр.)**

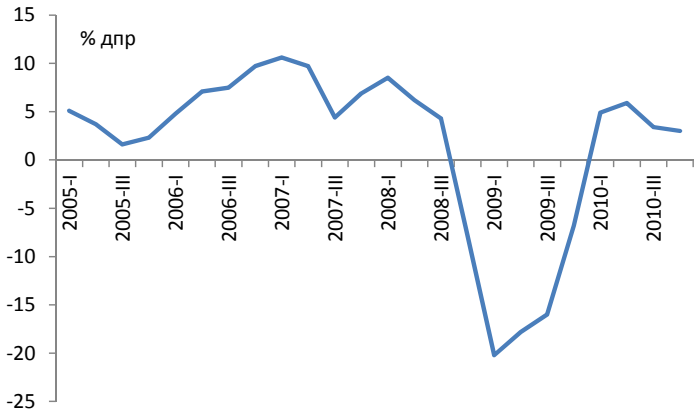
Як показав нещодавній досвід, стан банківського сектора значно залежить від загальної макроекономічної ситуації. Тому перед аналізом банківського сектора необхідною є оцінка макроекономічної і монетарної ситуації в країні. У наступних підрозділах ми опишемо розвиток окремих макроекономічних показників, що сильно впливають на банківський сектор.

2.1 Економічне зростання

З 2005 року до вересня 2008 року реальне економічне зростання в Україні було значним, як показано на Рисунку 1:

Рисунок 1

Зростання реального ВВП

Джерело: Державний комітет статистики

Примітка: Квартальні дані

Однак це зростання було в основному обумовлене високим внутрішнім попитом, а не структурними реформами з боку пропозиції. Таким чином, до середини 2008 року економіка показувала чіткі симптоми перегріву, такі як швидке зростання цін на активи, підвищення заробітної плати та споживчих цін.

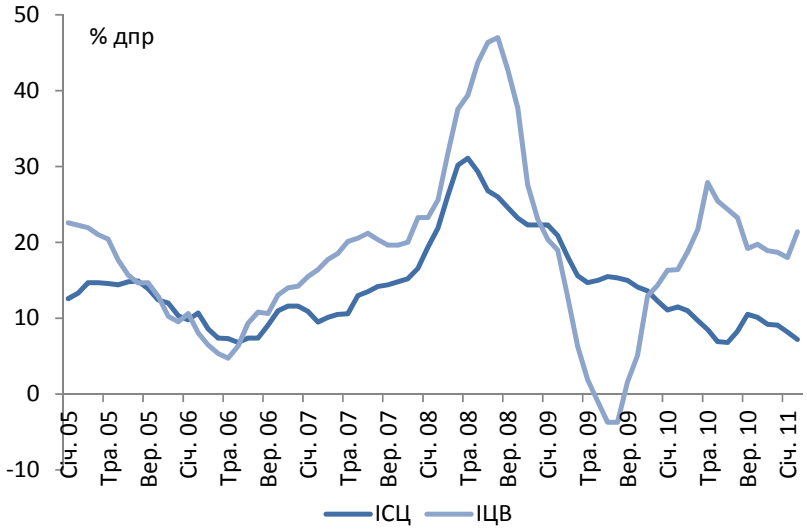
В цьому вразливому стані Україна зазнала значних втрат від світової фінансової кризи у вересні 2008 року, в результаті чого темпи реального зростання економіки значно впали. У 2009 році в Україні було зафіксоване падіння реального ВВП на 14,8%, що було одним з найбільших показників в Європі та СНД. Економіка почала повільно відновлюватись в 2010 році, коли ВВП виріс на 4,2%, головним чином за рахунок внутрішнього попиту. Хоча економічне зростання за оцінкою залишиться в майбутньому на близькому до цього рівня, це значно нижче темпів зростання, зафіксованих до кризи. Іншими словами, без здійснення значних структурних реформ не буде основи для високого і стійкого довгострокового економічного зростання.

2.2 Інфляція

Україна має тривалу історію високої та нестабільної інфляції, як показано на Рисунку 2.

Рисунок 2

Інфляція

Джерело: Державний комітет статистики

Пік інфляції споживчих цін був у травні 2008 року, коли вона була вище 30% дпр, що було одним з найвищих показників інфляції в світі на той час. Ціни виробників зростали ще швидше протягом цього часу, досягнувши рівня близько 50%. Цей параметр, природно, був досить поганою відправною точкою для входу у фінансову кризу, оскільки він сильно обмежив варіанти політики по боротьбі з кризою (наприклад, через здійснення м'якої монетарної політики).

Під час кризи почався процес поступового сповільнення інфляції, незважаючи на сильне зниження курсу національної валюти. Основними причинами були різке падіння ВВП і існування великих вільних потужностей, а також обмежувальна макроекономічна політики, що проводилась відповідно до програми стенд-бай з МВФ

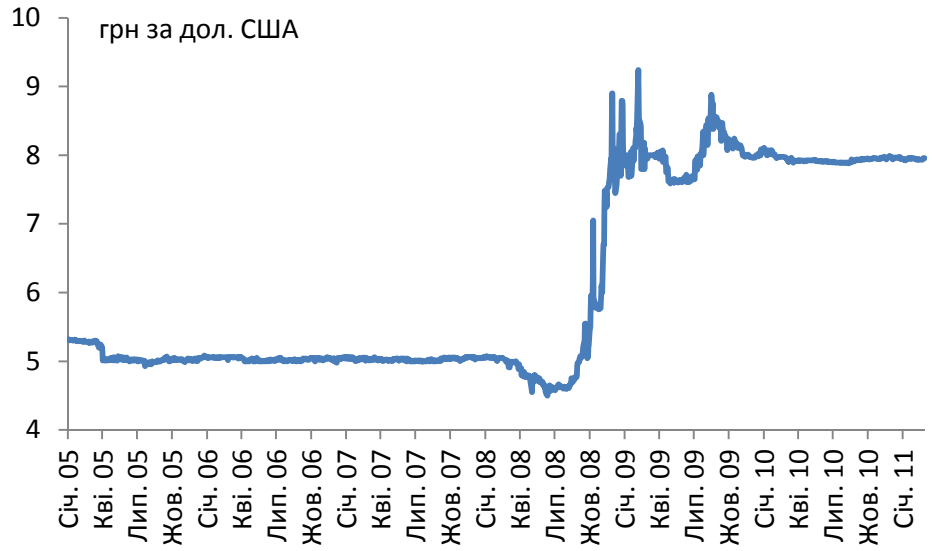
Відповідно до регіональних і світових тенденцій інфляція споживчих цін прискорилась у другій половині 2010 року (в основному за рахунок шоків пропозиції, наприклад, збільшення цін на продовольчі товари). Однак це прискорення виявилося недовгим, тому що влада використовувала широкий спектр заходів для повернення інфляції на рівень нижче 10%.

2.3 Обмінний курс

Традиційно Національний банк України (НБУ) схилявся до фіксування курсу гривні до долара США, як можна бачити на рисунку 3.

Рисунок 3

Обмінний курс

Джерело: Reuters

З 2005 року до квітня 2008 року обмінний курс гривні суворо контролювався у коридорі 5,00-5,06 по відношенню до долара США. Інтервенції на валютному ринку були основним інструментом для управління з курсом на бажаному рівні. НБУ поступово збільшив гнучкість курсу з квітня 2008 року через тиск в сторону укріплення гривні. Отже, НБУ знизив свою активність на ринку і дозволив гривні дещо укріпитись.

Однак ситуація різко змінилася з початком кризи в третьому кварталі 2008 року. Різка втрата довіри до банківської системи і до гривні змусили владу провести значну девальвацію гривні в листопаді 2008 року. Програма МВФ, узгоджена в кінці 2008 року, передбачала перехід до гнучкого обмінного курсу, який би міг краще ізолювати економіку від зовнішніх шоків.

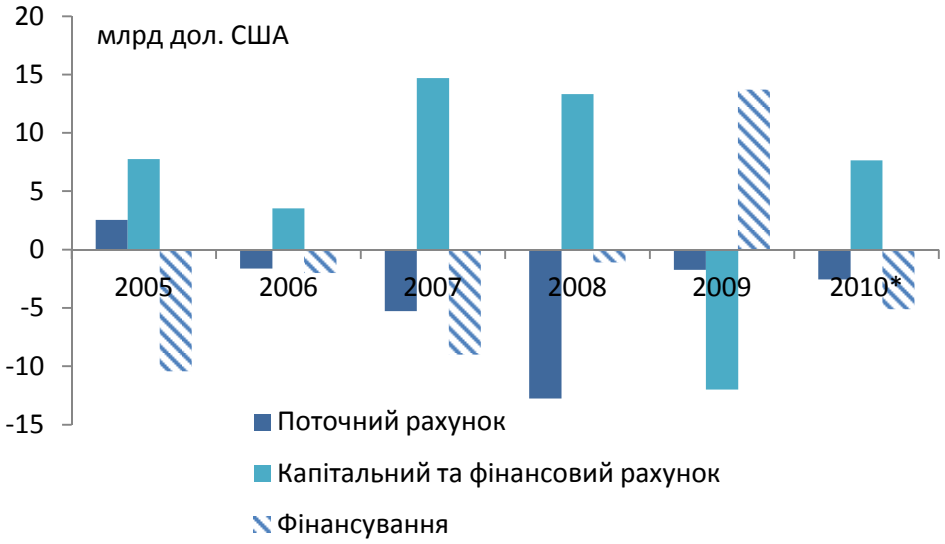
Хоча волатильність курсу протягом перших трьох кварталів 2009 року залишалася досить високою, влада з тих пір почала фактично фіксувати рівень валютного курсу по відношенню до долара США. Отже, протягом 2010 року та сьогодні обмінний курс може знову вважатися фактично фіксованим. Основним інструментом є інтервенції на валютному ринку, які активно проводяться Національним банком.

2.4 Зовнішній сектор

Платіжний баланс в докризовий період характеризувався поступовим погіршенням дефіциту рахунку поточних операцій (після того як рахунок поточних операцій мав профіцит у 2005 році), який фінансувався значним чистим притоком капіталу, особливо у 2007 та 2008 роках. Ці притоки покривали дефіцит рахунку поточних операцій і сприяли накопиченню міжнародних резервів за фіксованого валютного курсу, як показано на Рисунку 4.

Рисунок 4

Платіжний баланс

Джерело: Національний банк України

Примітка: збільшення офіційних резервних активів позначається знаком мінус

Основний притік капіталу (у різних формах) припадав на банківський сектор, який використовував цей порівняно дешевий вид (короткострокового) фінансування для надання кредитів у великих обсягах, наприклад, домогосподарствам на придбання споживчих товарів та житла. Це сприяло вищезгаданому зростанню внутрішнього попиту, що призвело до збільшення імпорту, і, тим самим, негативно позначалось на дефіциті рахунку поточних операцій, а також стимулювало прискорення інфляції.

Криза, що продемонструвала слабкість як поточного так і фінансового рахунку, призвела до різкої зміни динаміки платіжного балансу . Поточний рахунок зазнав швидкої корекції внаслідок девальвації. Водночас притік приватного капіталу зупинився і частково змінив напрямок ("раптова зупинка"), що призвело до швидкого витрачання резервів. Офіційні потоки капіталу, такі як кредит МВФ, таким чином, були необхідні для фінансування розриву у платіжному балансі і запобігання виникненню неконтрольованої ситуації.

2.5 Макроекономічна політика під час кризи (2008-2010 рр.)

Перед початком кризи економіка України швидко зростала, але за рахунок збільшення економічної і фінансової вразливості до зовнішніх шоків. Це призвело до формування дедалі більш незбалансованої "економіки бульбашки", яка луснула, коли важкі зовнішні шоки вдарили по країні. Це є основним поясненням того, що криза мала такий значний вплив на Україну.

Динаміка ризику країни, обчисленого як премія за ризик по державним єврооблігаціям, чітко відображає цей факт, як показано на Рисунку 5.

Рисунок 5

Премія за ризик України (EMBI +)

Джерело: Astrum Investment

Раптова і різка зміна сприйняття інвесторами ризику країни змусили владу діяти. Укладення програми стенд-бай з МВФ у жовтні 2008 року, яка підтримувала необхідну корекцію за рахунок кредиту в розмірі 16,5 млрд дол. США, було правильним кроком. Ця програма може вважатися основним джерелом довіри і наріжним каменем економічної політики в період кризи. Її основним завданням було відновити макроекономічну і фінансову стабільність в короткостроковій перспективі, а також створити умови для сталого економічного зростання в середньостроковій перспективі. Для досягнення цих цілей, було узгоджено великий набір конкретних заходів в сфері економічної політики.

Хоча програма виконувалась протягом більшої частини 2009 року, МВФ прийняв рішення призупинити програму наприкінці 2009 року, оскільки певні дії влади не знайшли підтримку Фонду. Проте, нова влада відновила співпрацю з МВФ в липні 2010 року, коли було укладено нову угоду стенд-бай строком на 29 місяців на суму 14,9 млрд дол. США. Основними цілями програми є проведення реформ у фінансовій, фіскальній та енергетичній сферах з метою досягнення більш збалансованого і високого рівня економічного зростання.

3. Огляд розвитку банківського сектора та державної політики у цій сфері

3.1 Динаміка зростання

Український банківський сектор продемонстрував значні темпи зростання, особливо з 2004 року.[1] Активи банківського сектора збільшились на 487% з початку 2004 року до початку 2008 року і становили 619 млрд грн (125 млрд дол. США). Враховуючи, що рівень цін збільшився на 76% протягом цього періоду, а курс гривні залишився незмінним до долара США, реальний приріст активів склав понад 200% всього за чотири роки.

[1] Декілька років тому, Україна повинна була впоратись із наслідками, що виникли після кризи в Росії 1998 року. У 2003 році 24 банків, як і раніше, перебували в стадії ліквідації (в 2001 році: 38 банків). Крім того, після терактів 9/11 Україна потрапила до чорного списку FATF по відмиванню грошей. У 2004 році Україна була виключена з цього списку.

Рисунок 6

Обсяг активів[2]

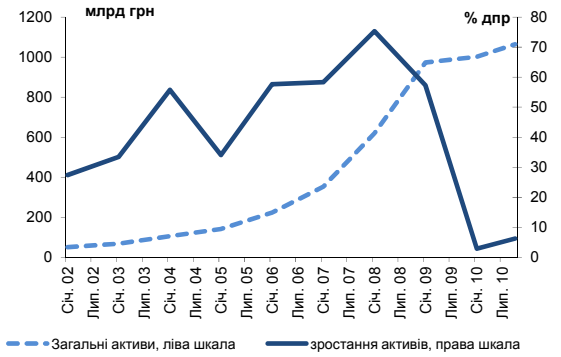

Рисунок 7

Обсяг споживчих кредитів

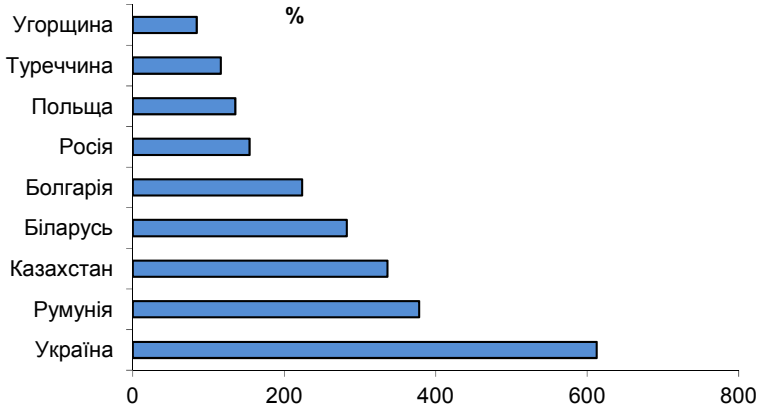

Джерело: Національний банк України

До кризи зростання активів українських банків відбувалось за рахунок збільшення кредитів, а інструменти ринку капіталу не відігравали значної ролі в цьому процесі (на відміну від більшості західних банків[3] [3]). Найбільш вражаюче зростання відбулося в секторі кредитів фізичним особам (споживчі та іпотечні кредити). У період з 2004 року по 2008 рік (станом на початок відповідних років) зростання склало 1630%. Це відповідає середньорічному зростанню на 104%, що є одним з найвищих темпів зростання порівняно з іншими країнами.

Рисунок 8

Зростання кредитування з 2004 року по 2008 рік

Джерело: ЄБРР

[2] Україна девальвувала гривню в листопаді 2008 року. Це означає, що обсяг кредитів в іноземній валюті, виражений у гривнях, збільшився за інших рівних умов. Іншими словами, зменшення обсягу активів і споживчих кредитів стало ще більш вираженим, ніж показано вище.

[3] У балансах західних банків всі види інструментів фондового ринку були серед основних "винуватців" зростання активів. Токсичні активи, такі як RMBS, ABS, CDO, і інші відігравати важливу роль в цьому відношенні

Міжнародне порівняння банківських секторів у країнах СНД та Центральної і Східної Європи показує, що Україна за темпами зростання кредитів посіла друге місце.[4] У період з 2004 року до 2008 року обсяг кредитів збільшився на 612%. У Росії кредити збільшились "всього" на 154%, а в Казахстані на 283% за цей самий період.

Таким чином, майже у всіх країнах Центральної і Східної Європи, а також в країнах Центральної Азії відбувався кредитний бум. Однак в жодній іншій країні він не був настільки вираженим, як в Україні. Цифри ілюструють, що перед кризою сформувалась значна бульбашка.

Кредитний бум різко зупинився в кінці 2008 року, незабаром після банкрутства американського інвестиційного банку Lehman Brothers. Кредити в іноземній валюті скоротились на 27% від максимуму у серпні 2008 року до вересня 2010 року і відновлення не очікується, оскільки зменшення кредитного плеча продовжується.

Рисунок 9

Кредити в іноземній валюті

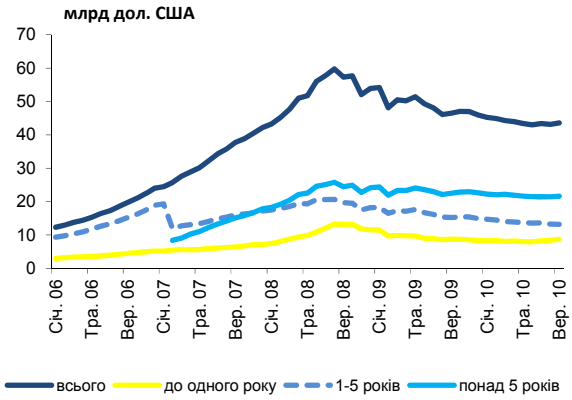
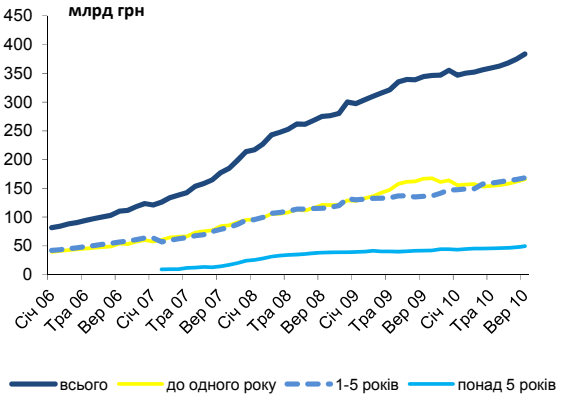

Рисунок 10

Кредити в національній валюті

Джерело: Національний банк України, власні розрахунки

Примітка: Показник кредитів строком на 1-5 років включає в себе кредити протягом 5 років до лютого 2007 року

На рисунку криза менш помітна для кредитів в національній валюті. Зазначимо тільки, що зростання кредитів сповільнилось протягом наступних місяців. Хоча у вересні 2008 року обсяг кредитів зріс на 63% порівняно з аналогічним місяцем 2007 року, темпи зростання знизились до 40% дпр у грудні 2008 року. У червні 2010 року кредити виросли на 8% дпр, що означає невелике зниження в реальному вираженні (тобто після коригування на інфляцію). Ми вважаємо, що багато компаній, які просили кредити в іноземній валюті, отримали у найкращому випадку кредити в національній валюті, оскільки багато банків не могли, не хотіли або не мали дозволу кредитувати в доларах США і євро.

Теми для обговорення заходів політики:

1. Різке зростання кредитів і активів повинно було викликати тривогу в регулятора, оскільки ні власних, ні технічних ресурсів банків не було достатньо, щоб впоратися з

[4] Серед 29 країн, взятих для порівняння єдиною країною з сильним зростанням обсягів кредитування (700%) була Чорногорія.

такими високими темпами зростання. Це провал банківського нагляду, враховуючи, що сьогоднішні проблемні кредити були видана в основному під час буму минулих років.

2. Як визначити бум у банківському секторі? Які інструменти повинні бути використані для ідентифікації буму?

3. Чи будуть вищі і антициклічні вимоги до адекватності капіталу правильним інструментом стримання кредитного буму? Чи не буде це перешкодою для відновлення кредитування?

4. Як може кредитування бути відновлене в короткостроковій перспективі?

- ☐ Вимоги до надходжень в іноземній валюті для отримання кредитів в іноземній валюті очевидно поглибили кризу кредитування.

5. Як вирішити проблему зростання кредитування в довгостроковій перспективі?

- ☐ Чи було б правильним рішенням для держави взяти на себе більшу частку банківського сектора, щоб відновити кредитування? Чи націоналізація банків та їх відповідних зобов'язань несе невизначений ризик? Останнє підтверджує досвід Ірландії: Ірландія гарантувала всі зобов'язання банківського сектора і націоналізувала великі банки. В результаті різко збільшився суверенний ризик, а також побоювання щодо реструктуризації державного боргу.

- ☐ Що можна сказати щодо створення одного або кількох "поганих" банків для зменшення частки проблемних активів?

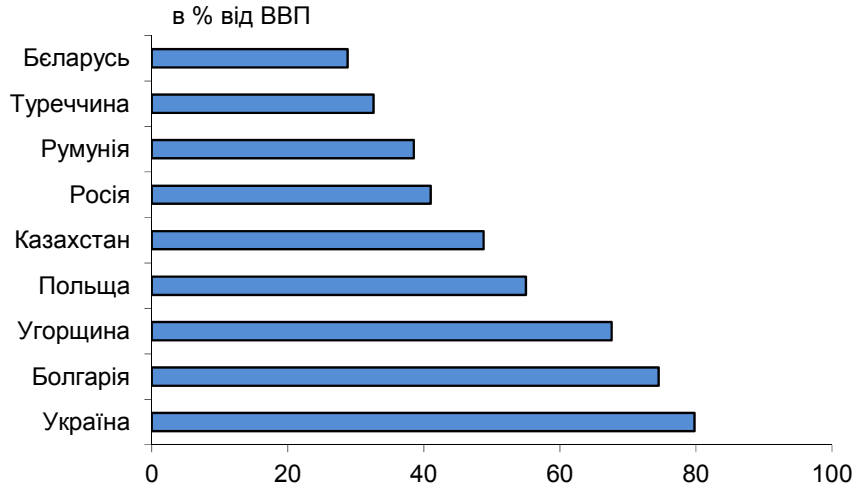
3.2 Розмір, концентрація та структура власності

3.2.1 Розмір

У результаті буму активи банківської системи склали близько 900 млрд грн (близько 90% від ВВП) напередодні кризи, а кредити становили 80% від ВВП, що вище, ніж у більшості подібних країн. Цей показник, який дуже часто використовується для оцінки зрілості банківського сектора, був на рівні 41% у Росії та 49% у Казахстані. Навіть у Польщі відповідний показник становив лише 55%.

Рисунок 11

Внутрішній кредит приватному сектору на кінець 2008 року

Джерело: ЄБРР

Оскільки обсяг активів банківського сектора надалі збільшувався в номінальному виразі, в той час як ВВП України скоротився в 2009 році, їх розмір зріс по відношенню до ВВП і становив близько 97% від ВВП у 2009 році. В кінці 2010 року цей показник становив 87% від ВВП.

3.2.2 Концентрація

Ступінь концентрації українського банківського сектору є низьким. На 17 найбільших банків (тобто групу 1 за класифікацією НБУ) припадало 62% від загального обсягу активів незадовго до кризи. ПриватБанк був найбільшим банком з активами 68 млрд грн, за яким йшли "Райффайзенбанк Аваль" і "Укрсиббанк".

Таблиця 1

Концентрація українського банківського сектору в липні 2008 року та липні 2010 року

Липень 2008	**Кількість банків**	**Всього активів (млрд грн)**	**Частка в загальному обсязі активів (%)**	**Максимум (млрд грн)**	**Мінімум (млрд грн)**	**Середній (млрд грн)**
Група 1	17	451,2	65%	68,0	13,1	26,5
Група 2	17	117,6	17%	12,2	3,7	6,9
Група 3	34	75,1	11%	5,5	1,1	2,2
Група 4	110	54,9	8%	1,8	0,0	0,5
Всього	**178**	**698,7**				**3,9**

Липень 2010	**Кількість банків**	**Всього активів (млрд грн)**	**Частка в загальному обсязі активів (%)**	**Максимум (млрд грн)**	**Мінімум (млрд грн)**	**Середній (млрд грн)**
Група 1	18	608,2	69%	97,5	11,2	33,8
Група 2	17	141,2	16%	14,0	4,0	8,3
Група 3	34	60,2	7%	4,8	1,5	1,8
Група 4	110	75,7	9%	2,6	0,1	0,7
Всього	**179**	**885,3**				**4,9**

Джерело: Національний банк України

Індекс Герфіндаля, розрахований на основі активів[5], який є способом вимірювання концентрації в банківському секторі, складав 365 у 2009 році.[6] Порівняння цього показника з середнім індексом Герфіндаля у банківському секторі ЄС на рівні 1102 свідчить, що концентрація в українському банківському секторі є відносно низькою.[7]

Через два роки після початку кризи концентрація в банківському секторі України лише помірно збільшилась. На банки 1-ї групи припадало 69% від загального обсягу активів

[5] Індекс Герфіндаля перебуває в діапазоні від 0 (максимальне розпорошення) і 10.000 (монополія).

[6] У 2008 році індекс, ймовірно, був трохи нижчим, враховуючи, що деякі злиття стались під час кризи.

[7] Тільки Німеччина (183) і Люксембург (276) мають більш низький ступінь концентрації. Банківський ринок в Естонії має найвищий ступінь концентрації в ЄС (3410).

станом на липень 2010 року порівняно з 65% у липні 2008 року.[8] Однак концентрація залишається все ще низькою порівняно з міжнародними стандартами. Крім того, частка ринку найбільшого банку (Приватбанку) на рівні 11%, що збільшилась у період кризи на один процентний пункт, не може вважатись домінуючою. Індекс Герфіндаля збільшився відповідно до 394 у липні 2010 року, що все ще є низьким рівнем порівняно з іншими країнами.

3.2.3 Структура власності

Традиційно, українські банки з вітчизняними власниками є частиною великих корпоративних груп, для яких вони виконують насамперед казначейські функції. Спостерігачі відзначають, що структура деяких компаній свідомо ускладнюється, щоб приховати банківську діяльність і уникнути регуляторного нагляду. У дослідженні S&P та інших зауважено, що прозорість у питаннях власності складає 49% від теоретичного максимуму. Це означає, що рівень прозорості є далеко позаду від міжнародних стандартів.

До кризи лише два українські банки перебували у державній власності: ощадний банк "Ощадбанк" та банк "Укрексімбанк". На ці дві фінансові установи припадало 13% активів банківської системи. Всі інші банки були приватними.

Таким чином, в Україні вплив держави через державні банки був не такий високий, як в багатьох країнах Центральної Азії та Центральної і Східної Європи. За виміром частки загальних активів державні банки мали частку ринку на рівні 11,5% до кризи. Для порівняння у Росії відповідний показник становив 37,5%, а в Білорусі 77,9%. У Польщі частка держави була 18,3%, а в Казахстані і Болгарії держава відіграє лише незначну роль в якості власника. Проте під час кризи вплив держави значно зріс, оскільки два державні банки продовжували надавати кредитування в умовах зменшення кредитів іншими банками, що дозволило їм зайняти місця серед трьох найбільших банків. Крім того, держава була змушена рекапіталізувати декілька системних банків, і таким чином надалі збільшила свою частку в секторі.

Водночас іноземні інвестори відіграють дуже важливу роль в Україні. До кризи близько 35% від загального обсягу капіталу банківського сектора належало іноземним власникам. Хоча в деяких країнах вони мають значно більшу частку до 90%, вплив іноземних банків залишається значним. Під час кризи їх присутність в українському фінансовому секторі продовжила зростати (помірно) і відповідний показник досягнув 40,4%. Однак ці цифри приховують значні структурні зміни щодо географічного походження, які стались під час кризи. Під час кризи, присутність російських (в основному державних) банків в банківському секторі України значно збільшилась, тоді як західні інвестори відіграють меншу роль, ніж до кризи. При цьому варто відзначити покупку Промінвестбанку (№8 на липень 2010 року) Російським Внєшекономбанком. Сьогодні три російські банки входять до 10 найбільших банків України за активами. Всі ці банки мають досить експансіоністські стратегії кредитування, особливо в корпоративному сегменті.

Під час кризи активність міжнародних фінансових інститутів (МФІ), а також двосторонніх установ фінансового співробітництва збільшилась. Ця антициклічна поведінка є важливим елементом фінансової стабілізації, що передбачає надання технічної та фінансової допомоги і, таким чином, підвищує довіру до окремих банків і до

[8] З поправкою на те, що у 2010 році в першій групі з'явився ще один банк, відбулося збільшення частки ринку цієї групи до 67%.

банківського сектора в цілому. Ця підтримка надавалась різними інституціями (ЄБРР, Світовий банк, ЄІБ, KfW і т. д.), що підтримували життєздатні і платоспроможні місцеві банки за допомогою різних інструментів (акції, субординований борг, синдиковані кредити, кредитні лінії). Якщо в цифрах, то ЄБРР, найбільший інвестор в країну, інвестував близько 500 млн дол. США в банківський секторі у 2008 році і збільшив цю суму до 700 млн. дол. США у 2009 році.

Теми для обговорення політики:

1. Структура власності в українському банківському секторі не є прозорою порівняно з міжнародними стандартами. Це ускладнює нагляд за фінансовими установами.

2. Банківський сектор має дуже низький ступінь концентрації порівняно з іншими країнами. Хоча це не є дестабілізуючим чинником сам по собі, велика кількість банків ускладнює тісний контроль і обмежує прибутковість банків (див. підрозділ: Прибутковість і адекватність капіталу), що обмежує капітал.

3. Здається, що ні занадто висока, ні занадто низька концентрації не є бажаною. Рівень концентрації може бути легко збільшений через підвищення вимог до мінімального капіталу (нормативу Н1) у гривні, що поширюється на всі банки, як це було нещодавно зроблено. Відповідним законом передбачено поетапне впровадження, що надає банкам деякий час для адаптації. Однак цей процес буде добре працювати, якщо юридичні проблеми, які пов'язані з процесом злиття банків, будуть значно зменшені. У зв'язку з цим слід зазначити, що злиття українських дочок Unicredit і HypoVereinsbank зайняв цілий рік, що здається дуже довгим проміжком часу, враховуючи, що це були невеликі банки, які організовували дружнє злиття. Інші банки в подібній ситуації також стикались з подібними перешкодами.

4. Водночас можна запровадити показник кредитного плеча (який планується впровадити в рамках Базеля III і є подібним до показника співвідношення регулятивного капіталу до незважених сукупних активів (норматив Н3)), що не дозволить банкам занадто сильно зростати. Кредитне плече, що пропонується в рамках Базеля III, включає позабалансові елементи до активів і використовує лише основний регулятивний капітал у чисельнику. Мінімальний рівень плеча повинен бути встановлений на рівні вищому ніж 3% за Базелем III.

5. Висока частка іноземних банків може мати, але не обов'язково матиме, стабілізаційний ефект. Хоча на цей раз іноземні банки були готові вкладати капітал і ліквідність у свої дочірні компанії, можна припустити, що іноземні банки почнуть знижувати свої іноземні активи у разі нової кризи у майбутньому (як це відбулось і відбувається в багатьох глобальних конгломератах, таких як RBS).

3.3 Сторона активів

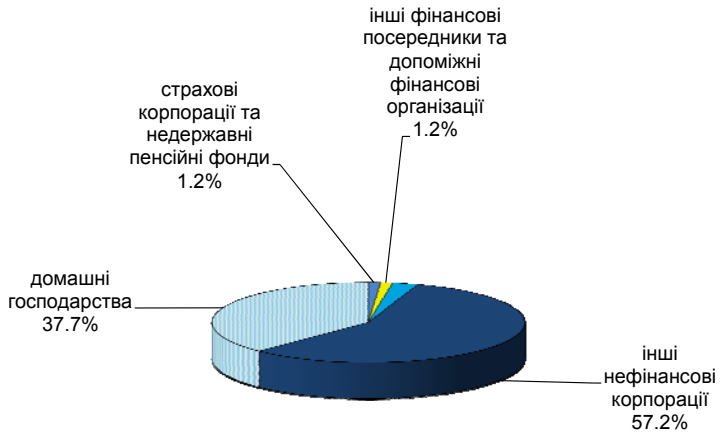
При аналізі динаміки якості активів під час кризи ми зосередимось на кредитах з огляду на те, що в липні 2008 року 75% від загального обсягу активів українського банківського сектора склали кредити. Решта були міжбанківські кредити (13%), цінні папери (3%), ліквідні активи (5%) та фіксовані / нематеріальні активи (4%).

Що стосується структури кредитів, то на кредити нефінансовим корпораціям (58%), а також кредити приватним домогосподарствам (38%) припадають найбільші частки від загального числа кредитів. Тільки 3% кредитів були видані державним компаніям.

Половина кредитів були видані в гривні, а решта були деноміновані в іноземній валюті, в основному в доларах США.

Рисунок 12

Структура кредитного портфеля банківського сектора (дані станом на липень 2008 р.)

Джерело: Національний банк України

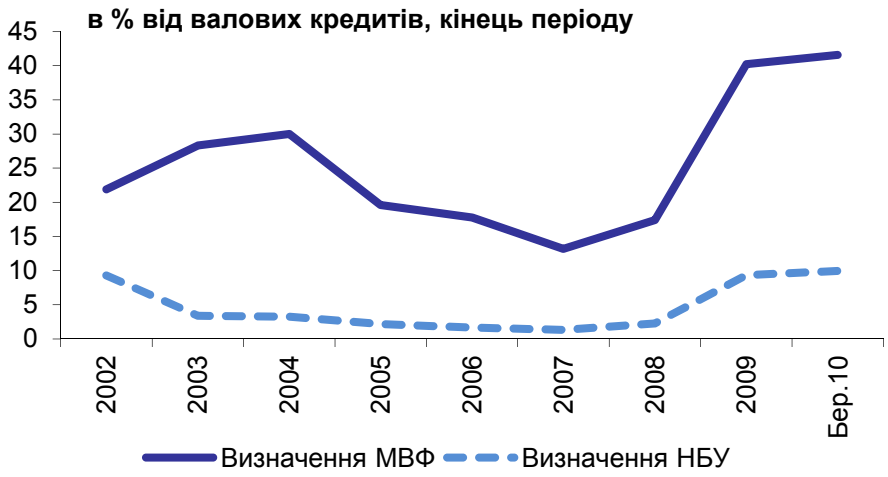
Якість активів почала погіршуватись, після того як економічна активність пішла на спад в четвертому кварталі 2008 року. Зважаючи на бульбашкоподібне збільшення активів в докризові роки погіршення якості активів під час кризи не є надто несподіваним. Стара приказка "погані кредити видаються в хороші часи" була наочно підтверджена.

Проте, офіційні цифри щодо проблемних кредитів значно відрізняються від цифр міжнародних фінансових організацій і рейтингових агентств. За даними НБУ частка проблемних кредитів, що включає прострочені кредити[9] складала 1,58% станом на липень 2008 року і збільшилася приблизно до 10% до квітня 2010 року. На сьогодні (лютий 2011 р.) вона становить 11,2%.

[9] Визначення прострочених кредитів змінюються в часі і в залежності від публікації.На відміну від вищезгаданої статистики, в публікації "Показники фінансової стійкості" прострочені кредити об'єднують категорії "сумнівні" і "втрати".Однак це визначення дійсне тільки з 2008 року. До 2008 року прострочені кредити визначаються як такі, що були в категоріях "під контролем", "субстандартні", "сумнівні" і "безнадійні". Відповідно, частка прострочених кредитів була значно вищою в кінці 2007 року, а саме на рівні 48,12%.

Рисунок 13

Динаміка проблемних кредитів

Джерело: Національний банк України (вузьке визначення), МВФ (широке визначення)

Натомість за визначенням МВФ частка проблемних кредитів становила понад 13,2% в кінці 2007 року і збільшилася до 41,6% в березні 2010 року. Визначення МВФ також включає "субстандартні" кредити на додаток до "сумнівних" і "безнадійних".

Крім того, що офіційна статистика проблемних кредитів не піддається міжнародному порівнянню, дуже важко отримати уявлення про якість активів, коли у фазі буму кредити зростають двозначними темпами. Наприклад, станом на липень 2008 року 38% всіх кредитів були видані протягом останніх 12 місяців. Досить типовим є виникнення проблемних кредитів тільки через деякий час. На цьому етапі кредитного циклу компанії можуть досить просто отримати нові кредити в банку. Таким чином проблеми платоспроможності компаній, що рефінансували свої борги, були приховані.

Теми для обговорення політики:

1. В даний час банки, як правило, не зацікавлені звітувати про справжню якість свого кредитного портфеля. Оскільки проблемні кредити призводять до втрат, які зменшують капітальну базу, банки особливо з недостатнім капіталом намагаються уникати визнання поганих кредитів.

2. Корисність офіційних української даних щодо проблемних кредитів є обмеженою, частково тому, що складно порівняти ці цифри на міжнародному рівні. Таким чином НБУ не вистачає важливого інструменту для відстеження якості кредитного портфеля банків.

3. Необхідно ретельніше контролювати якість активів у портфелях банків. Таким чином, в банках повинні бути встановлені системи управління ризиками відповідно до сучасних стандартів. Це означає, серед іншого, що на вимогу регулятора системи повинні бути здатні дати без затримки уявлення про структуру портфеля за:

- ☐ Розміром кредитів, валютною структурою, розбивкою за строками погашення, процентною ставкою (фіксована, плаваюча, інша)
- ☐ клієнтами (включаючи пов'язаних осіб)
- ☐ За галузями економіки (з високим ступенем деталізації)
- ☐ Внутрішніми і (якщо вони є) зовнішніми рейтингами.

Ті корпорації, які значно залежали від кредитів в іноземній валюті, постраждали особливо сильно. Кредитний ринок в доларах США нещодавно стабілізувався на набагато нижчому рівні, ніж у вересні 2008 року. Поки що відсутні ознаки суттєвого відновлення в цій сфері. Для кредитів у гривні криза кредитування не настільки очевидна. Хоча відбулось певне зниження заборгованості за виданими в національній валюті кредитів в кінці 2008 року та на початку 2009 року з урахуванням інфляції, загальна тенденція була до повільного зростання з весни 2009 року.

Рисунок 14

Кредити нефінансовим корпораціям в іноземній валюті

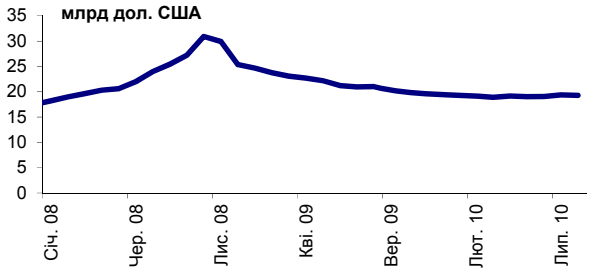
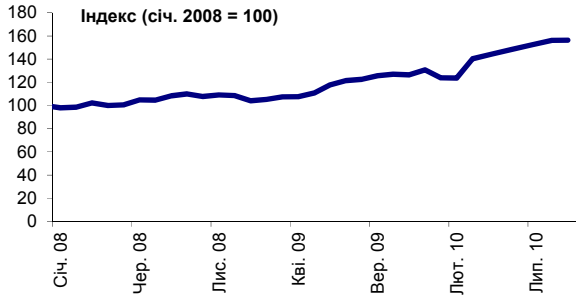

Рисунок 15

Кредити нефінансовим корпораціям в національній валюті з поправкою на зростання ІСЦ

Джерело: Національний банк України, власні розрахунки

Вставка 1: Дані щодо кредитування малих та середніх підприємств (МСП)

Для оцінки ситуації з кредитуванням малого і середнього бізнесу є необхідними відповідні дані з НБУ. Однак НБУ не оприлюднює конкретні дані щодо кредитування МСП. Він надає дані про кредити за формою реєстрації підприємства, і тільки з 2009 року. Кредити приватним підприємствам, фермерам та кооперативам складали 32 млрд грн в січні 2009 року, або 7,3% кредитів нефінансовим корпораціям. Вони впали до 28,5 млрд грн або 6,3% кредитів в січні 2010 року. У січні 2011 року кредити дещо виросла (на 5,3% дпр) до 30,1 млрд грн, але їх частка в позиках нефінансовим корпораціям надалі знизились до 6,0%. Ці дані можуть відображати тенденції і динаміку в кредитуванні МСП, але, безумовно, не ілюструють загальний обсяг банківського фінансування малих і середніх підприємств. МСП зазвичай ведуть бізнес як приватні підприємці, приватні підприємства та товариства з обмеженою відповідальністю. Також люди можуть використовувати споживчі кредити в комерційних цілях. Отже, кредити видані МСП, ймовірно, значно більші.

Нефінансові корпорації також прозвітувати про структуру своїх балансів Держкомстату в 2009 році. Лише малі підприємства, зареєстровані як юридичні особи (на відміну від приватних підприємців і фермерів), були зобов'язані звітувати про ці дані. Короткострокові банківські кредити малим підприємствам збільшились з 51,7 млрд грн до 54,2 млрд грн протягом року, а їх частка в сукупному обсязі виданих підприємствам кредитів (прозвітованих), залишилась на рівні 24%.[10] Це співвідношення є співставним із часткою малих підприємств в економічній діяльності (16,3% від обороту і 24% від зайнятих працівників). Проте, ця частка може виявитись нижчою, якщо врахувати довгострокове фінансування.

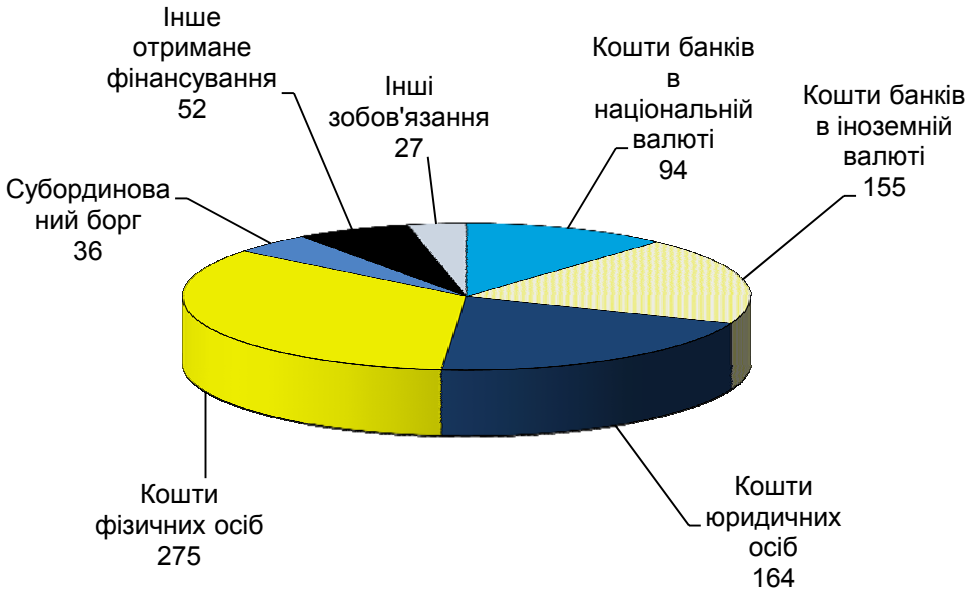
[10] Загальна сума є відносно близькою до цифри, що повідомив НБУ, але різниця є досить нестабільною.

3.4 Сторона пасивів

Банки отримують фінансування у формі вкладів юридичних осіб, фізичних осіб, а також міжбанківських кредитів. На кожен з цих елементів припадає від чверті до третини від загального обсягу зобов'язань. Цінні папери з фіксованим доходом не відіграють важливої ролі для більшості банків, хоча ці інструменти фінансування мають важливе значення для кількох банків. Через юридичні обмеження банки випускали облігації переважно для внутрішнього ринку, а випуски єврооблігацій часто оформлялись як кредити. Пункт "інші залучені кошти" стосується переважно рефінансування центрального банку. Це джерело фінансування було незначним до початку кризи, оскільки ліквідність тоді створювалась за допомогою інтервенцій на валютному ринку.

Рисунок 16

Структура фінансування (у млрд грн, станом на січень 2011 року)

Джерело: Національний банк України

3.4.1 Структура депозитів за строками

Структура депозитів за строками погашення несе лише обмежене інформаційне навантаження, оскільки так звані строкові депозити можуть бути вилучені вкладником в будь-який момент. Це передбачено в Цивільному кодексі. Навіть зважаючи на це, дані вказують про готовність інвесторів вкладати гроші в банки на більш тривалий термін. У середньому більшість депозитів мали строки погашення від одного до двох років напередодні кризи (36% станом на серпень 2008 року). Строк погашення понад 2 роки мали тільки 11% від загальної суми вкладів. Відповідно, близько 54% депозитів (у тому числі депозити до запитання) мали термін погашення менше одного року. Структура суттєво змінилась під час кризи. Вкладники знімали депозити або заміняли їх на депозити на вимогу та короткострокові депозити.

3.4.2 Валютна структура депозитів

Вклади приватних домогосподарств

До кризи приватні домогосподарства розміщували близько 63% своїх депозитів у гривні. 25,3% депозитів були деноміновані в доларах США, а депозити в євро складали 11,4%. Частка депозитів в рублях була незначною.

Рисунок 17

Вклади домогосподарств (серпень 2008 року)

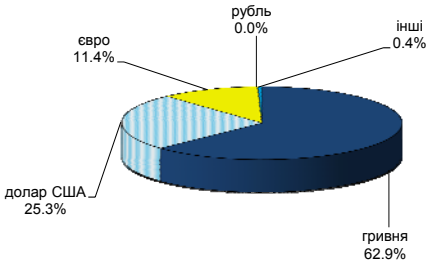
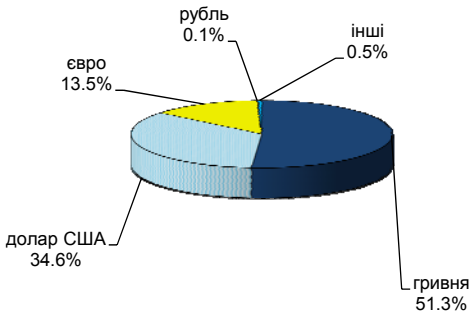

Рисунок 18

Вклади домогосподарств (вересень 2010 роках)

Джерело: Національний банк України

Під час кризи обсяг депозитів в гривні по відношенню до загальних вкладів населення скоротився. У наступному підрозділі буде детальніше пояснено цю тенденцію.

Депозити нефінансових корпорацій

Слід зазначити, що депозити в гривні відіграють важливішу роль для нефінансових корпорацій (частка:68%). Це може бути пов'язано з тим, що значна частина платежів (заробітна плата, послуги) здійснюється в національній валюті. Депозити в іноземній валюті переважно деноміновані у доларах США. Рубль відіграє дещо помітнішу роль (1,4%), ніж у випадку вкладів населення.

Рисунок 19

Депозити нефінансових корпорацій (серпень 2008)

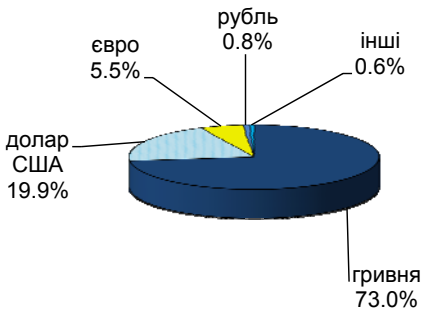
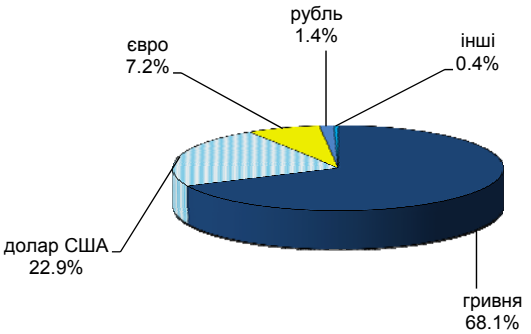

Рисунок 20

Депозити нефінансових корпорацій (вересень 2010)

Джерело: Національний банк України

У зв'язку з кризою та девальвацією частка вкладів в гривні скоротилась (див. наступний підрозділ).

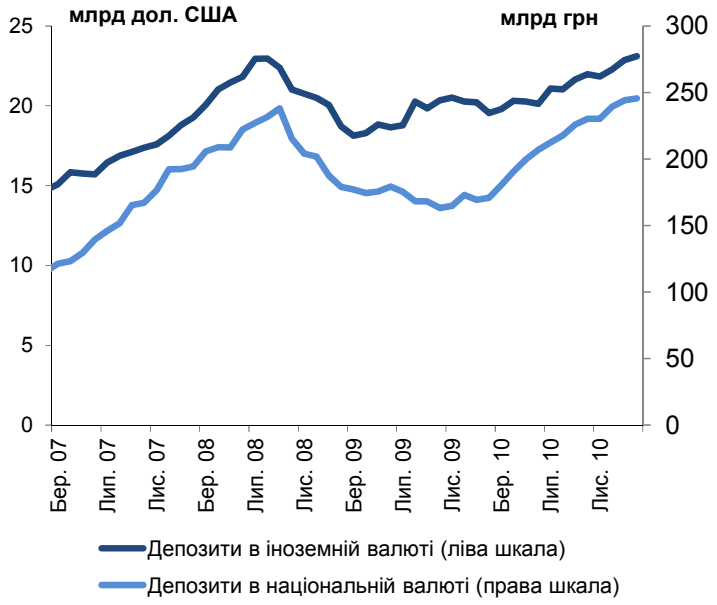
3.4.3 Динаміка вкладів

Коли у вересні 2008 року в Україні почалась криза, відбувся масовий відтік як депозитів у національній валюті, так і в іноземній валюті. Він прискорився, коли центральний банк 7 жовтня запровадив тимчасову адміністрацію в шостому за величиною банку, Промінвестбанку. В кількох інших банках пізніше також було запроваджено тимчасові адміністрації. Що стосується вилучень вкладів, то найбільший відтік стосувався строкових вкладів зі строком погашення від одного року до двох років. Це показує, що вклади, які зазвичай відчувають обмежені коливання, виявились більш нестійкими, ніж вклади до запитання, оскільки клієнти мають право вилучити вклади достроково. Вельми цікаво, що зниження депозитів в іноземній валюті було набагато меншим, ніж вкладів в національній валюті. Це пов'язано з тим, що багато клієнтів просто перевели свої вклади з гривні в долари США. Крім того, можна відзначити, що вклади у доларах США почали зростати вже во лютому 2009 року, а депозити в гривні досягли дна тільки через рік.

Що стосується депозитів до запитання та депозитів з терміном погашення до одного року такі види вкладів як в гривні, так і в іноземній валюті є на вищому рівні, ніж до кризи. Це пов'язано з вже описаним перерозподілом між короткостроковими і довгостроковими вкладами. Крім того, ці тенденцію показують також, що довіра поступово повертається в банківський сектор.

Рисунок 21

Депозити в національній валюті та іноземній валюті

Джерело: Національний банк України, власні розрахунки

Рисунок 22

Депозити в національній валюті

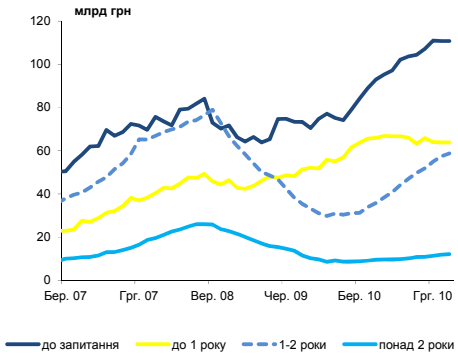
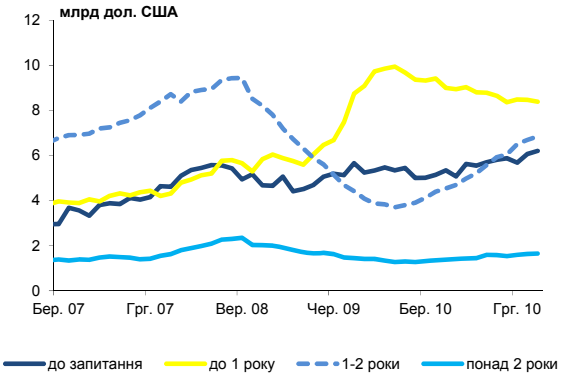

Рисунок 23

Депозити в іноземній валюті

Джерело: Національний банк України, власні розрахунки[11]

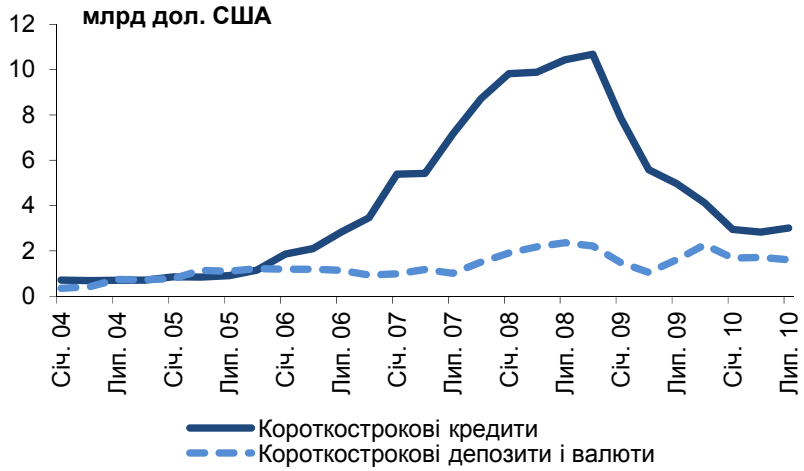
3.4.4 Роль зовнішніх запозичень

До кризи зовнішній борг банківського сектора збільшувався дуже швидко і досягнув 42,1 млрд дол. США у жовтні 2008 року, що становить близько однієї третини від активів банківського сектора. Відносно високий обсяг зовнішнього боргу банківського сектора частково пов'язаний з тим, що багато материнських компаній були готові надавати кредити своїм дочірнім компаніям в Україні.

Коли криза почалась в Україні, відсутність фінансування з-за кордону призвела до значного зниження зовнішнього боргу, який зменшився до 28,2 млрд дол. США у липні 2009 року, і впав на 23% в порівнянні з жовтнем 2008 року.

Рисунок 24

Зовнішній борг банківського сектора: короткостроковий і довгостроковий борг

Джерело: Національний банк України

[11] Депозити в іноземній валюті в статистиці наводяться у гривні, а це значить, що вони повинні бути переведені в долари США. Оскільки 80% депозитів в іноземній валюті деноміновано в доларах США, ми вибрали для спрощення курс грн/дол. США при розрахунку.

Значно змінилось співвідношення короткострокового боргу (депозити та інші форми короткострокового фінансування) і довгострокового боргу (де домінують кредити, а також облігації та векселі). Частка короткострокового боргу значно скоротилась під час кризи з 31% у жовтні 2008 року до тільки 16% у липні 2010 року, що, очевидно, було прямим наслідком фінансової кризи, яка почалась як світова криза ліквідності (тобто бракувало короткострокового фінансування). В той час як падіння короткострокового фінансування зупинилось протягом останніх кількох місяців, ознак того, що довгострокове фінансування поліпшується небагато. Особливо важко отримати доступ до короткострокових і довгострокових кредитів в іноземній валюті. Крім двох великих державних банків, що нещодавно випустили єврооблігації[12] більшість банків продовжують відчувати труднощі щодо випуску облігацій.

Рисунок 25

Короткостроковий борг банківського сектора

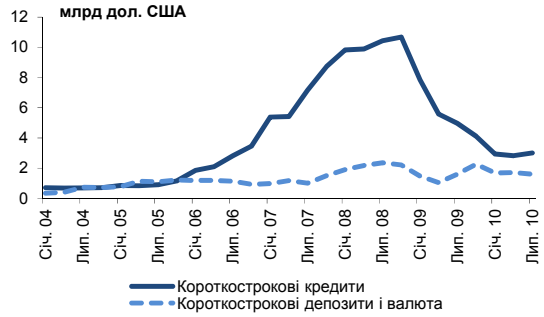
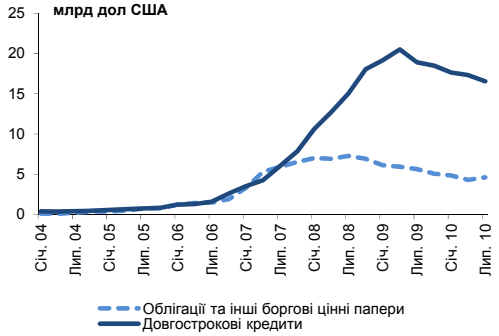

Рисунок 26

Довгостроковий борг банківського сектора

Джерело: Національний банк України

Хоча серед власників облігацій існували значні побоювання щодо втрати суттєвих сум грошей у зв'язку з вимушеною реструктуризацією банківського боргу, в цілому це не відбулось. Багато банків провели реструктуризацію своїх боргів, причому більшість з цих угод відбулись на ринкових засадах, тобто реструктризація була запропонована банком і прийнята більшістю власників облігацій. Угоди щодо реструктуризації передбачали збільшення строків і купонів, початкові платежі, і запровадження амортизації. Водночас номінальна вартість не зменшувалась. Винятком у цьому відношенні був банк "Надра". В інших країнах, як наприклад в Казахстані, де відбулось чотири дефолти серед провідних банків країни, реструктуризація передбачала списання від 50% до 80% від основної суми. Той факт, що більшість банків в Україні виконали свої зобов'язання по облігаціях в іноземній валюті може бути одним з пояснень, чому ціни на наявні облігації покращились протягом останніх місяців.

3.4.5 Політика у відповідь на дефіцит фінансування

Центральний банк запровадив ряд заходів, щоб зупинити або хоча б стримати відтік вкладів з банків:

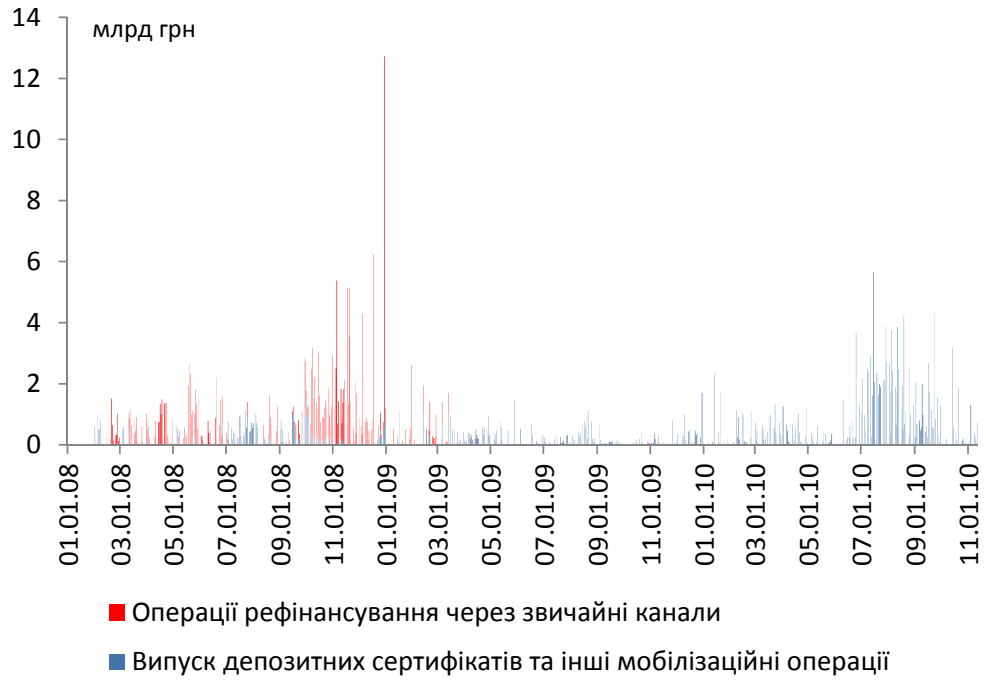
[12] Крім стандартних випусків у дол. США, "Укрексімбанк" розмістив на початку 2011 року єврооблігації деноміновані у гривні в еквіваленті 300 млн дол. США, який був першим у розміщенні таких інструментів. Розрахунки з цими паперами будуть проводитись на Euroclear в доларах США.

Тимчасові вливання ліквідності для окремих банків / інтервенції: Негайно зреагувавши на відтік вкладів з банків в третьому кварталі 2008 року, НБУ надав значні обсяги ліквідності деяким банкам. Наприклад НБУ надав Промінвестбанку 5 млрд грн ліквідності у вересні / жовтні 2008 року. 7 жовтня центральний банк запровадив тимчасову адміністрацію в Промінвестбанку. Наступного дня банк "Надра", тоді дев'ятий за розміром банк, отримав 1,5 млрд грн ліквідності строком на 12 місяців. Ця дія була викликана тим, що настав строк погашення зовнішнього зобов'язання цим банком.

В рамках більш систематичного підходу НБУ надавав короткострокову ліквідність через звичайні канали. Після того, як банки покладались на короткострокову ліквідність в кінці 2008 року, використання ліквідності центрального банку різко скоротилось навесні 2009 року і потім майже припинилось. На сьогодні проблеми з ліквідністю в секторі, схоже, закінчилась, оскільки притік депозитів продовжується, а кредити також повільно відновлюються. Це означає, що банки мають досить зручну ситуацію із короткостроковою ліквідністю.

Рисунок 27

Щоденні обсяги операцій з регулювання ліквідності центральним банком

Джерело: Національний банк України

Отже, спеціальні заходи показують, що регулятор був дуже погано підготовлений до такої кризи. однак НБУ в цьому був не один, враховуючи, що спеціальні заходи для ліквідності окремих банків також впроваджувались в США, Єврозоні і багатьох інших країнах. Ці заходи, в принципі, були єдиною можливістю запобігти повному краху фінансового сектора, враховуючи, що врятовані банки мали, скоріш за все, системне значення.

Однак багато заходів залишаються спірними. Багато людей підозрюють, наприклад, що вливання ліквідності (якщо надавалось не в доларах США) одразу конвертувались в долари, щоб покласти їх на рахунок за кордоном. Крім того, залишається незрозумілим,

чи справді забезпечення надавалось центральному банку при отриманні рефінансування.

Що стосується надання ліквідності, більшість центральних банків все ще надають ліквідність в нестандартних обсягах. У Єврозоні, наприклад, банки мають можливість отримати як завгодно багато ліквідності на строк до трьох місяців, якщо вони в змозі забезпечити належну заставу для такої операції.

Заморожування вкладів: У жовтні 2008 року НБУ заморозив всі строкові депозити на півроку, щоб зупинити вилучення вкладів з банків. Зазвичай в Україні строкові депозити можуть бути вилучені в будь-який час. 12 травня 2009 року НБУ скасував заборону, що відбулось через сім місяців після впровадження.[13] Ефективність, здається, була обмежена. Рисунок 21 показує, що заморожування строкових депозитів мало незначний ефект, якщо взагалі його мало. Строкові депозити зменшувались швидше, ніж депозити до запитання. Нестабільність строкових депозитів є ознакою того, що потрібно впроваджувати відповідні заходи.

Гарантування вкладів: 5 листопада 2008 року влада втричі збільшила гарантований обсяг вкладів фізичних осіб з 50 000 грн до 150 000 грн після того, як такі заходи обговорювались вже на початку жовтня 2008 року. Збільшення гарантованого обсягу вкладу - це захід, який провели майже всі держави у відповідь на банківську кризу. Основна ідея такого збільшення - це уникнення розповсюдження масового вилучення вкладів з банків. В Україні цей захід було оголошено тільки після першої хвилі вилучення вкладів з банків. Цей відтік був не останнім. Однак той факт, що вклади у іноземній валюті почали зростати в лютому 2009 року, а депозити в національній валюті почали відновлюватись в лютому 2010 року показує, що цей захід мав певні наслідки.

Інші заходи НБУ не були спрямовані безпосередньо на припинення відтоку вкладів з банків, але опосередкованою метою цих кроків було поставити банківський сектор на міцнішу основу, а, отже, і відновлення довіри до банківського сектору в довгостроковій перспективі. Ці заходи описані в підрозділі 3.7 (Прибутковість капіталу та адекватність капіталу).

Висновок: Шкода, завдана довірі вкладників та кредиторів українського банківського сектору, була величезною через кризу і в зв'язку з тим, що багато клієнтів відчули шок, коли вони більше не мали доступу до своїх заощаджень. Це означає, що, по-перше, банки залишались залежними від фінансування центрального банку протягом певного часу.[14] По-друге, це означає, що інвестори вимагатимуть премію за ризик для вкладання своїх грошових коштів в українську банківську систему, що повинно означати, що процентні ставки залишатимуться відносно високими в порівнянні з іншими економіками, що розвиваються, яким вдалося пройти через кризу з меншими потрясіннями, як наприклад Туреччині.

[13] Крім оголошення що замороження буде в силі тільки шість місяців, для більшої частини строкових депозитів строк погашення вже завершився.

[14] Залежність від фінансування центрального банку не є чимось винятковим в ці часи. Наприклад, банки у Греції отримали фінансування у розмірі близько 17% від розміру активів через фінансування репо від Європейського центрального банку. В інших країнах, таких як Португалія та Ірландія ці значення коливаються від 5 до 7%.

3.5 Співвідношення між активами та зобов'язаннями ("розриви")

3.5.1 Розриви за валютами і строками погашення для депозитів і кредитів

Чи представляє висока частка кредитів в іноземній валюті ризик для банківського сектору залежить, по-перше, від структури ліквідності, а по-друге, від потоку доходів позичальників.

Що стосується першого пункту: Зазначимо, що банки були готові збільшити обсяг кредитування в іноземній валюті набагато швидше, ніж відбувався приплив депозитів у доларах США і євро. Таким чином, збільшилась невідповідність валют. Відношення кредитів до депозитів (в іноземній валюті) було на рівні 250% напередодні кризи в серпні 2008 року.[15] Близько двох з половиною років до того цей показник був на значно нижчому рівні - 130%. На початку кризи (кінець 2008 року, початок 2009 року) це співвідношення зросло ще більше, у зв'язку з масовим вилученням вкладів. У березні 2009 року відношення кредитів до депозитів досягло близько 290% і скоротилось до 200% у вересні 2010 року, оскільки кредитна криза означала, що видані кредити в іноземній валюті зменшилися, в той час як депозити в іноземній валюті почали відновлюватися.

Рисунок 28

Розриви за валютами[16]

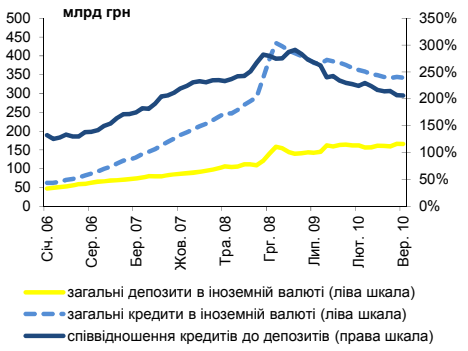
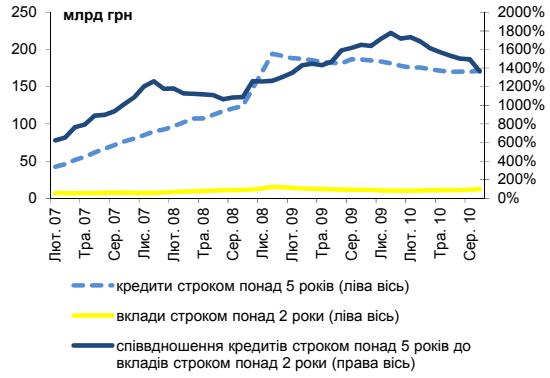

Рисунок 29

Розриви за строками погашення

Джерело: Національний банк України

Різниця процентних ставок як одна з важливих причин розриву за валютами

Однією з причин цього розриву за валютами на рівні балансу банків є процентні ставки.

[15] Співвідношення кредитів до депозитів на рівні 250% означає, що обсяг кредитів був у 2,5 рази вище, ніж обсяг депозитів.

[16] Зауважимо, що і кредити, і депозити в іноземній валюті виражені в національній валюті. Хоча це призводить до різкого зростання і кредитів, і депозитів в кінці 2008 року у зв'язку з девальвацією гривні, співвідношення кредитів до депозитів (який в цій роботі у центрі аналізу) не залежить від знецінення гривні.

Рисунок 30

Ставки за депозитами у гривні і іноземній валюті

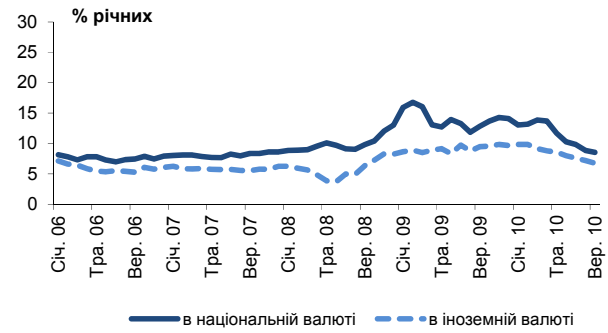
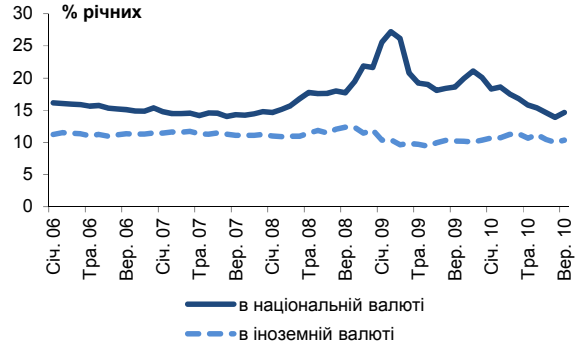

Рисунок 31

Ставки за кредитами у гривні і іноземній валюті

Джерело: Національний банк України

Процентні ставки по депозитам і кредитам показують, що завжди існувала значна різниця між процентними ставками у гривні та в іноземній валюті. З одного боку, така структура процентних ставок є результатом того, що валютні кредити і депозити вважаються менш ризикованими, ніж співставні інструменти в гривні. З іншого боку, така структура процентних ставок, очевидно, має значний вплив на описаний вище розрив за валютами. Такі факти, як:

- ☐ По-перше, кредити в іноземній валюті могли/можуть бути отримані під набагато менші процентні ставки, ніж гривневі кредити
- ☐ По-друге, депозити в гривні забезпечують набагато вищі процентні платежі, ніж відповідні доларові
- ☐ По-третє, до 2008 року здавалось, що гривня, була твердо прив'язана до дол. США (вважалось, що в цілому валютного ризику не існувало).

створили значний стимул для домогосподарств і корпоративних клієнтів тримати свої вклади в гривні, одночасно використовуючи відносно гарні умови на ринку доларових кредитів. У зв'язку з кризою, що призвела не тільки до значної девальвації, але й до більш волатильного обмінного курсу, люди можуть значно більше знати про ризик, який виникає при отриманні кредитів в іноземній валюті без регулярного надходження доходів в іноземній валюті. У будь-якому випадку, ми вважаємо недоцільним впливати на розрив за валютами безпосередньо через процентні ставки.

Розрив за валютами на рівні позичальників

Що стосується другого пункту, то іншою обтяжуючою обставиною є те, що розрив виникає на рівні позичальників. Зокрема домогосподарства робили запозичення в іноземній валюті, не маючи притоку грошових доходів у доларах США або євро. Причина такої поведінки очевидна: різниця у процентних ставках для кредитів і депозитів у доларах США та гривні.

Розрив за строками погашення

Крім того, збільшився розрив за строками погашення кредитів, виданих бізнесу в іноземній валюті та гривні. Наприклад, співвідношення довгострокових кредитів в

іноземній валюті (з початковим строком погашення понад п'ять років)[17] до строкових депозитів (із погашенням більш ніж через два роки) погіршувалось до кінця 2007 року і потім стабілізувалося на рівні близько 1,100%. На початку 2006 року відповідний показник був на рівні 624%. Співвідношення досягло максимуму наприкінці 2009 року, коли довгострокові депозити знімалися швидше, ніж скорочувалась заборгованість за виданими кредитами. Це ще раз показує неефективність так званих довгострокових депозитів в якості стабілізуючого інструменту фінансування.

В цілому, вразливість банківського сектору була і залишається дуже високою через розрив за валютами у поєднанні із розривами за строком погашення. Хоча співвідношення кредитів до депозитів покращилось впродовж останніх років, його рівень як і раніше є занадто високим, і має знижуватись, і надалі.

3.5.2 Заходи щодо політики

НБУ стурбований, зокрема, щодо розриву за валютами на рівні позичальників.

НБУ постановив, що під більшість з кредитів, які було видано з січня 2009 року без доказів того, що позичальник має грошові доходи в іноземній валюті, банкам слід створити резерви на рівні 100% суми кредиту. За допомогою цього заходу НБУ сподівався знизити попит на кредити, деноміновані у всіх інших валютах, крім гривні.

Даний захід, можливо, сприяв стабілізації курсу долара до гривні. Водночас такий захід може частково пояснювати те, що банки стримують кредитування бізнесу в доларах США більше, ніж могло б бути необхідним (за відсутності впровадження нового заходу). Хоча цей захід має сенс по відношенню до домогосподарств (навіть більш розвинені країни, такі як Угорщина стикнулися з проблемами у зв'язку з тим, що іпотечна заборгованість домогосподарств була деномінована в швейцарському франку), простіше і менш радикальне регулювання повинно бути застосовано до корпоративного сектору. Наприклад, банки можуть бути зобов'язані більше резервувати капіталу для кредитів, виданих в іноземній валюті, ніж для гривневих кредитів, але не на рівні 100% від суми кредиту.

Теми для обговорення питань політики:

1. У високо доларизованій банківській системі різниця між процентними ставками для депозитів і кредитів в національній та іноземній валютах є стимулом для утворення такої валютної структури, яка не відповідає структурі реального сектору економіки, що в результаті призводить до нестабільності у фінансовому секторі. Як змінити такий результат?

2. Хоча центральний банк фокусується на розривах на рівні позичальника, здається необхідним стежити за розривом за валютами в рівні банків. У тяжкі часи, банківський сектор, такий як в Україні, завжди матиме труднощі, щоб отримати доступ до кредитів в іноземній валюті. Тому, чим вище розрив між виданими кредитами в іноземній валюти і надійними джерелами фінансування в іноземній валюті (наприклад, довгостроковим фінансуванням), тим більше проблем для банків. Крім того позичальникам доведеться постраждати, якщо настрої на міжнародних ринках будуть негативними.

[17] Депозити строком на два роки і кредити на п'ять років тут розглядаються як довгострокові і, таким чином, порівнюються одне з одним. Категорії з двохрічних позик або п’ятирічних депозитів не існує.

3.6 Процентні ставки

У серпні 2008 року облікова ставка НБУ була на рівні 12%, або на 4 процентні пункти вище, ніж у грудні 2007 року. Більш жорстка політика, що здійснювалась у 2008 році, була реакцією на посилення тиску на гривню і високу інфляцію. Хоча за даними НБУ ставки за кредитами почали повільно зростати на початку 2008 року напруженість на міжбанківському ринку достатньо помітно негативно впливала на ринок. Процентні ставки "овернайт" досягли свого першого максимуму на рівні близько 30% у квітні 2008 року, тоді як середні ставки за кредитами були лише на рівні 16,4%. Напруженість на грошовому ринку, що була в основі світової кризи ліквідності, надалі поглибилась через дефолт Lehman Brothers, девальвацію гривні і прискорення кризи вітчизняного банківського сектору внаслідок відтоку депозитів. Напруженість стала також очевидною після того, як обсяги угод на міжбанківському ринку скоротилися вдвічі, що відбувалося поруч із збільшенням ринкової ставки на міжбанківському ринку, яка досягла 70% у березні 2009 року. Разом з тим, НБУ зберігав облікову ставку на рівні 12%. Середні ставки по кредитам також досягли максимуму у березні на рівні близько 24%. З того часу ставки знижувались. Особливо різко ставки впали на міжбанківському ринку.[18] Це відбувалось на фоні згортання банківської кризи і послаблення напруженості на валютному ринку. Такі зміни створили можливості для центрального банку знижувати процентні ставки, що також було продиктовано необхідністю зниження інфляції.

[18] Різке падіння міжбанківських процентних ставок це явище, яке можна було спостерігати і в інших країнах .У США і Єврозоні це падіння не означає, що міжбанківський ринок знову почав функціонувати, але було пов'язано з тим, що центральні банки надавали короткострокову ліквідність практично безплатно майже в необмежених кількостях, якщо банк потребує ліквідності і був в змозі надати якусь заставу.

Рисунок 32

Облікова ставка НБУ та курс гривні до долара США

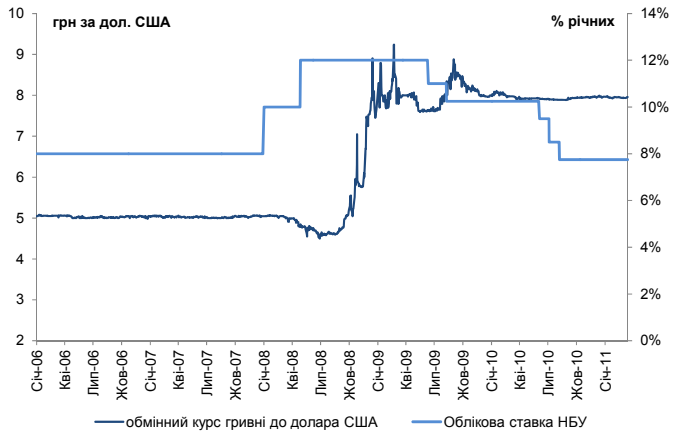

Рисунок 33

Процентна ставка за кредитами у національній валюті і міжбанківська ставка "овернайт"

Рисунок 34

Процентні ставки за кредитами в гривні та іноземній валютах (всі строки погашення)

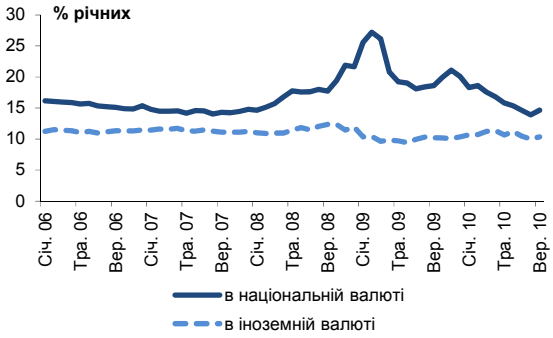
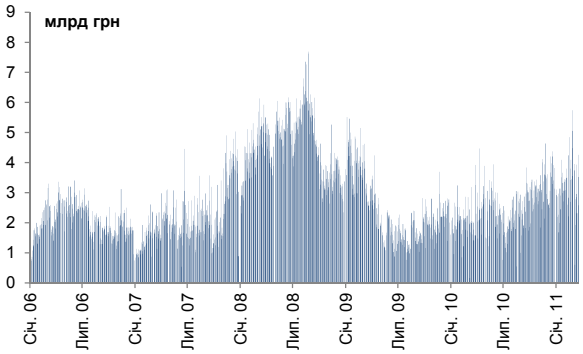

Рисунок 35

Щоденний обсяг угод на міжбанківському ринку

Джерела: Національний банк України та агентство Reuters

Зазначимо, що процентні ставки по гривневих кредитах зросли більше, ніж процентні ставки по кредитам в іноземній валюті. Що стосується кредитів у іноземній валюті, то за даними НБУ навіть важко помітити кризу. Хоча частина зростаючого розриву пов'язана зі збільшенням інфляції, ми б очікували дещо сильнішу реакцію кредитів в іноземній валюті через відтік капіталу та відповідний дефіцит іноземної валюти.

Нам цікаво, чи дані НБУ відносно процентних ставок за кредитами віддзеркалюють справжню картину. Ми вважаємо, що після початку кризи дані базуються на набагато меншій кількості операцій, ніж було раніше. Ця незначна кількість операцій, може і не відображати обмеженість капіталу, як передбачали б неокласичні економічні моделі. Дані щодо процентних ставок можуть бути результатом угод, що були проведені, наприклад, в контексті примусової пролонгації (примусової в тому сенсі, що без неї позичальник буде у стані дефолту, ставлячи під загрозу життєздатність банку), або в контексті внутрішньокорпоративних зв'язків (компанії, що пов'язані з банком). Таким

чином, кінцеві дані можуть бути дещо спотворені.[19] Однак, підсумовуючи, можна сказати, що взяти кредит для компаній і приватних осіб стало набагато дорожче (якщо взагалі можливо).

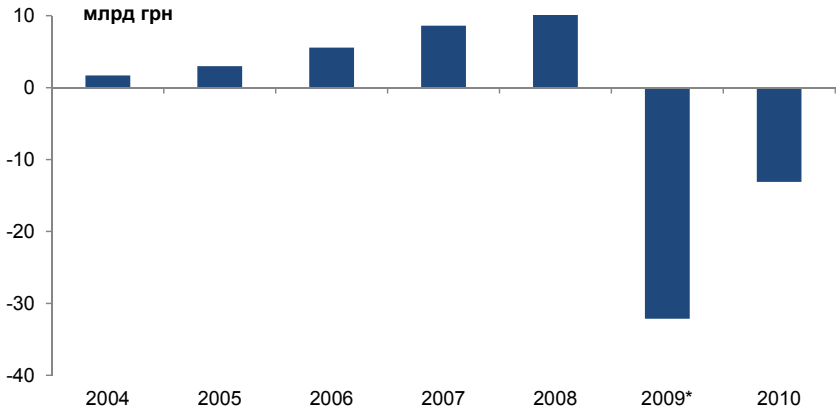
3.7 Прибутковість та адекватність капіталу

3.7.1 Прибутковість

Хоча сукупний прибуток українського банківського сектора збільшився на 478% у період з 2004 року по 2008 рік (з урахуванням інфляції на 230%), рентабельність банків залишалася помірною і навіть низькою у середньому. Прибутковість капіталу складала 8,5% у 2008 році і 12,7% у 2007 році. Прибутковість сукупних активів була нижче 1% впродовж цього періоду. Зважаючи на те, що маржа по процентній ставці складала 5-6% і тим самим була дуже привабливою (в західних банках маржа по процентній ставці, як правило, складає 1-2%), і з урахуванням відносно високої доходності, що пропонувалась за українським суверенним боргом (6-7%), ми вважаємо, що прибутковість українських банків до кризи була досить низькою.

Рисунок 36

Прибуток українських банків до оподаткування

Джерело: Національний банк України

*Примітка: *Без урахування банків, які були ліквідовані і не надсилати свої фінансові звіти у 2009 році*

Прибуток до оподаткування, що зріс до кризи, перетворилися на величезний збиток до оподаткування у розмірі більше, ніж 30 млрд грн у 2009 році, таким чином компенсуючи прибутки минулих років. Впродовж 2010 року банківський сектор в цілому все ще показав збитки, хоча вони і скоротилися у порівнянні з 2009 роком. Основною причиною збитків стало погіршення якості кредитів. Як було показано вище (щодо якості активів), важко вгадати, як довго кількість прострочених кредитів буде продовжувати зростати, оскільки здається, що центральний банк недооцінює фактичну кількість проблемних кредитів.

[19] Крім того обмежена пропозиція кредитів і негативний відбір також можуть відігравати важливу роль: збільшення дефіциту капіталу, яке відбулось під час кризи, призведе в неокласичній моделі до нової рівноваги з вищими процентними ставками і меншими обсягами кредитування, витискаючи тих, хто не в змозі платити високі процентні ставки. Насправді цього може не статись. Банки вважають, що позичальники, які найбільше хочуть отримати кредит і, отже, готові платити надзвичайні високі процентні ставки, є найбільш ризикованими позичальниками і просто відмовляються їх кредитувати.

Що стосується операційного прибутку, то тут також існує тиск в сторону зниження. Хоча операційний прибуток і є позитивним, схоже, що дані не показують реальну ситуацію через те, що при розрахунку враховуються невиплачені, але нараховані відсотки.

3.7.2 Достатність капіталу

Враховуючи, що Базель III вимагає норматив адекватності капіталу у розмірі 8%, аналогічний показник українського банківського сектора становив 13,92% на початку 2008 року, і здається є високим і вищим за мінімальну вимогу адекватності капіталу, встановлену регулятором на рівні 10% (N2). Навіть якщо порівняти цей показник із банківськими секторами інших країн СНД та Центрально-Східної Європи, то ситуація в Україні виглядає відносно стійкою. Проте, в більш широкому контексті капітал був недостатнім. Впродовж докризового періоду норма адекватності капіталу знизилася. На початку 2003 року показник адекватності капіталу був на рівні 20%. Це означає, по-перше, що зростання кредитного портфеля лише частково супроводжувалося відповідним нарощуванням капіталу. Або, якщо подивитися на це окремо, прибутки не були достатньо високими, щоб збільшити капіталу для фінансування достатнього зростання. По-друге, банки, які працюють у ризиковому середовищі з економічної і політичної точок зору, мають створювати вищий буфер проти збитків, ніж банки, що працюють у стабільніших умовах. І нарешті, враховуючи уроки світової фінансової кризи, здається доцільним поставити питання щодо достатності вимоги щодо 8%-ого мінімального нормативу адекватності капіталу. Справді, Банк міжнародних розрахунків оголосив про впровадження вищих мінімальних стандартів капіталу зовсім нещодавно.

Між тим, адекватність капіталу значно збільшилась. НБУ повідомив, що показник адекватності капіталу склав 20,15% станом на 1 жовтня 2010 року. Це сталося в результаті різних заходів, прийнятих НБУ, урядом і самими банками.

3.7.3 Заходи НБУ у відповідь на погіршення показника адекватності капіталу

Стрес-тести/Заходи щодо капіталу: В кінці 2008 року в Україні було ухвалено закон, який дозволяє уряду націоналізувати банки зі статусом "системних", якщо і коли власники не в змозі або не готові вкладати у відповідні фінансові установи капітал на достатньому рівні. Для ідентифікації банків, що потребують капіталізації були проведені стрес-тести. Стрес-тести є широко використовуваним заходом в багатьох країнах, і мають на меті вирішення різних цілей: По-перше, визначити ті банки, що потребують більше капіталу, або мають бути закриті. По-друге, для збільшення прозорості і відновлення довіри з урахуванням того факту, що ці банки були у більшості випадків "чорними скриньками".

Критерії тестів були розроблені НБУ і МВФ, виходячи з даних станом на жовтень 2008 року. За результатами тестів потреба у рекапіталізації була оцінена в розмірі 3 млрд дол. США, з яких 2 млрд дол. США необхідно було надати іноземним банкам. За період з грудня 2008 року по лютий 2009 року було проведено у стрес-тести для 38 банків. 25 банків були визначені як недокапіталізовані, з яких 21 банк узяли на себе зобов'язання підтримати власний капітал. Однак тільки шістьом банкам вдалося це зробити. З 15 банків, які не збільшили капітал, до восьми були застосовані санкції, в той час як решта сім, здається, не зазнали жодних наслідків. У травні 2009 року наступні 144 банків були піддані процедурі стрес-тестів, в результаті чого 31 банк був визнаний як недокапіталізований. 25 з них взяли на себе зобов'язання збільшити показник адекватності капіталу принаймні до 10% до кінця 2009 року. Однак інформації про те, чи досягли ці банки успіху в цьому, наразі недостатньо. У додатку знаходиться список тих банків, які знаходяться з тимчасовою адміністрацією та в стані ліквідації.

На цьому фоні, проведення стрес-тестів є раціональним заходом. Успіх цього заходу у відновленні довіри залежить від того, як результати стрес-тесту будуть впроваджені в життя. У зв'язку з цим очевидно, що банки, які не збільшують свій капітал, навіть якщо вони отримали відповідне розпорядження від регулятора, не страждають від санкцій. Таким чином, регулятор не повинен дивуватися, коли виникають твердження, що справи по деяким кредитним установам розглядалися в привілейованому порядку.

Спрощення процесу капіталізації: У вересні 2009 року НБУ вирішив полегшити процес збільшення капіталу. Нові заходи передбачають, що капітал 2 рівня (субординований борг), що враховується в розрахунках регулятивного капіталу, може становити 100% капіталу 1 рівня. До цього часу регулятор дозволяв враховувати капітал 2-го рівня в розмірі лише 50% капіталу 1 рівня при розрахунку регулятивного капіталу, оскільки капітал 2 рівня не є достатнім буфером проти збитків.

Перевагою від дозволу враховувати субординований борг як складову регулятивного капіталу є те, що субординований борг може бути випущений в іноземній валюті для уникнення валютних ризиків, що важливо для закордонних банків. На відміну від цього, у випадку класичної рекапіталізації інвестор повинен придбати акції в місцевій валюті, піддаючи себе ризику коливання валютного курсу. Загалом, здається корисним думати про альтернативні способи капіталізації банків. У контексті Базеля III одна з ідей полягає у підтримці випуску так званих "cocobonds" (умовно конвертовані облігації). Ці облігації конвертуються в основний капітал автоматично, як тільки співвідношення капіталу до активів знижується, наприклад, нижче 8%.[20] Проте, нові правила Базеля III також визначають новий показник основного капіталу, який враховує лише акціонерний капітал і резерви, а субординований борг вважається занадто слабким для покриття збитків.

Теми для обговорення питань політики

1. У банківських системах з домінуванням депозитів в іноземній валюті центральні банки дуже обмежені своєю традиційною роллю кредитора останньої інстанції, оскільки він не може друкувати іноземну валюту. Усвідомлюючи цей недолік, моніторинг розривів за валютами має стати одним з його головних пріоритетів.

2. Ефективність високого показника адекватності капіталу для стабілізації банківського сектору багато в чому залежить від того, що банки можуть враховувати як капітал і які ваги повинні застосовуватися до різних активів. Під час фінансової кризи багато міжнародних банків змушені були визнати, що, по-перше, лише частина їх так званого капіталу мала здатність абсорбувати збитки. По-друге, велика частина їх активів були набагато ризикованішими, ніж ваги ризику, які пропонувалося до них застосовувати.

3. Як збалансувати необхідність у рекапіталізації банків, з одного боку, і ризик того, що банки, які запитували про підтримку, припинять надавати кредити, тим самим перешкоджаючи економічному зростанню? Чи повинен регулятор мати право заборонити виплату дивідендів і бонусів до тих пір, поки відношення капіталу до активів буде нижчим за певне порогове значення? Чи буде це, у свою чергу, унеможливлювати випуск нових акцій та мати негативний вплив на операційний прибуток?

3.8 Права кредиторів і позичальників

За останні кілька років до кризи відсоток дефолтів в цілому, і особливо в сфері житлових іпотечних кредитів, залишався на вкрай низькому рівні. Таким чином,

[20] Такі банки як Rabobank з Нідерландів і Credit Suisse, вже випустили кокооблігації.

протягом цього часу існуючі правові документи не були серйозно випробувані. Однак очевидно, що ситуація змінилася після того, як вибухнула криза. Враховуючи величезне зростання кількості дефолтів, була і все ще залишається велика кількість позичальників, які намагаються звести до мінімуму свої зобов'язання по виплатах, в той час як наміри кредитора полягають в тому, щоб максимізувати вартість своїх непогашених проблемних кредитів.

Ми зосереджуємо увагу на проблемах із законом про неплатоспроможність, а також на недоліках закону про іпотечні договори.

3.8.1 Закон про неплатоспроможність

Хоча український закон про неплатоспроможність, який був значно змінений в 1999 році, за останні роки було покращено шляхом внесення різних змін, існує ще багато недоліків щодо самого закону, а також практичного застосування його норм.

У принципі існує спільна думка, що українське законодавство про неплатоспроможність переважно захищає права боржників. Наступні моменти підтверджують цю точку зору:

- ☐ Для боржників простіше, ніж для кредиторів, ініціювати банкрутство. Кредитор може ініціювати банкрутство боржника тільки після отримання судового рішення щодо боржника, початку виконавчого провадження щодо активів боржника, і, нарешті, після завершення трьох місяців з початку виконавчого провадження.

- ☐ Боржникові дається можливість реструктурувати бізнес. Проте кредитори не беруть реальної участі в оцінці реструктуризації і відсутній нагляд за впровадженням її плану.

- ☐ Своєчасне отримання майна боржника адміністратором з банкрутства не прописано в законі.

- ☐ Відсутнє ефективне запобігання сумнівним операціям до подання заяви про фактичне банкрутство.

- ☐ Кредитори піддаються ризику, що боржник може подати на банкрутство без повідомлення кредиторів. Якщо кредитор не встигне оскаржити рішення впродовж 30 днів після відкриття справи неплатоспроможності, він втрачає право на претензії.

Іншими проблемами є те, що вимоги до кваліфікації адміністратора банкрутства здаються недосконалими і санкції у разі недотримання закону є недостатніми. Врешті-решт, результати справ про банкрутство не є передбачуваними.

Описані вище проблеми означають, що процедура банкрутства є занадто тривалою, що дає боржнику час вилучити активи компанії, щоб кредитор не міг скористатися ними. Ми підозрюємо, що у зв'язку із кризою, ситуація у цьому відношенні погіршилась.

ЄБРР оцінює український закон про неплатоспроможність у вигляді таких презентацій:

Рисунок 37

Фактори неплатоспроможності, ініційованої кредитором

Джерело: ЄБРР (2004 р.)

Рисунок 38

Фактори неплатоспроможності, ініційованої боржником

Джерело: ЄБРР (2004 р.)

Внаслідок існування закону про неплатоспроможність, що є дружнім до боржника, кредитори, як правило, не порушують процедуру банкрутства. Замість цього вони намагаються домовитися про альтернативні рішення. Рішення, серед іншого, є такими:

- ☐ Зміна структури застави
- ☐ Конвертація валюти боргу
- ☐ Обмін боргу на капітал
- ☐ Двосторонні контракти на переведення боргу між кредитною організацією та її контрагентами[21]
- ☐ Позадоговірна заміна менеджменту

Одним з результатів закону про банкрутство, що є дружнім до боржника є те, що багато хто з все ще платоспроможних позичальників використовує кризову ситуацію та подає

[21] Новація означає, що взаємні вимоги і зобов'язання автоматично об'єднуються таким чином, що фіксується єдина чиста сума, що створює один юридично обов'язковий контракт, що скасовує всі попередні

на банкрутство добре знаючи, що шанси кредитора отримати активи є досить малими. Цей фактор, можливо, сприяв збільшенню кількості безнадійних кредитів. Хоча захист прав боржників виглядає доцільним особливо під час кризи (оскільки процедура банкрутства, що є занадто сприятливою для кредитора може навіть призвести до прискореної втрати виробничих потужностей, а отже і робочих місць) існуючі правові рамки мають негативний вплив на вартість капіталу, тобто процентні ставки. Банки вимагають додаткової плати при кредитуванні для компенсації ризику відсутності доступу до застави.

3.8.2 Процедури щодо звернення стягнення іпотеки

Закон про іпотеку передбачає реалізацію норм щодо іпотечного покриття у два способи. По-перше, судовими органами, які можуть діяти на підставі рішення суду або виконавчого напису нотаріусу. По-друге, шляхом позасудового врегулювання, без залучення судів. В результаті цих процедур кредитор в ідеалі має бути поставлений в таке положення, щоб мати можливість стягнути заставу в вигляді нерухомості. Однак в цілому процедура стягнення тягне за собою безліч труднощів:

- ☐ Передача права власності на майно може виявитися складною, оскільки органи реєстрації[22] не хочуть перереєстровувати права власності.
- ☐ Крім того, передача прав власності є дорогою, оскільки 2% від вартості застави має бути сплачена (до Державного бюджету і Пенсійного фонду).
- ☐ По відношенню до передачі прав власності є необхідною співпраця з боржником. Якщо боржник не хоче співпрацювати, то передача прав власності ускладнюється (стає дорогою і вимагає часу).
- ☐ Продаж активу означає, що договір купівлі-продажу повинен бути нотаріально засвідчений , в тому числі витяг з реєстрації прав власності. Права власності доступні лише власнику. Кредитори зазвичай намагаються уникнути цієї проблеми у момент видачі кредиту, наполягаючи на довіреності від боржника. Ця довіреність, однак, завжди може бути відкликана.
- ☐ Виселення заставодавця завжди було важким процесом. Однак, як реакція на кризу, нове правило забороняє виселення мешканців у разі, якщо помешкання є єдиним місцем проживання позичальника.

Оскільки процес вилучення застави зазвичай пов'язаний з величезними проблемами багато кредиторів прагнуть натомість досягнути домовленостей під час переговорів. Відсутність налагодженого виконання норм закону означає, що банки повинні витрачати багато ресурсів для переговорів на індивідуальній основі, що робить кредити дорожчими. Крім того, такі інструменти рефінансування іпотеки, як забезпечені облігації, втрачають свою надійність у випадку існування неналежних процедури отримання доступу до об'єкту застави.

[22] Україна має надійний реєстр іпотек, який ефективно попереджає передачу права власності на майно без згоди держателя іпотеки.

4. Уроки та рекомендації щодо політики

4. Уроки та рекомендації щодо політики

4.1 Макроекономічна політика

Де-факто прив'язка гривні до долара США до кризи створила деякі серйозні проблеми як для макроекономічної стабільності так і для стабільності банківського сектору, як стало ясно під час кризи. На макроекономічному фронті, НБУ не був в змозі успішно боротися із зростанням інфляції у 2007-08 рр., оскільки його основна мета полягала в утриманні сталого курсу. Це створило серйозні проблеми під час кризи, так як це обмежило здатність України активно реагувати на кризу. Другою проблемою, що створила така прив'язка була прихована гарантія для економічних агентів щодо відсутності ризику валютного курсу. Це призвело до високого рівня доларизації в цілому, і зокрема, до частих валютних запозичень клієнтів банків, що не хеджувались.

Таким чином, ми рекомендуємо перехід до гнучкої системи обмінного курсу, за якої гривня має право вільно рухатись, але НБУ запобігає надмірним коливанням. Така система буде в змозі краще абсорбувати зовнішні шоки, і створить двосторонній ризик обмінного курсу, перешкоджаючи доларизації. Однак, це означає також, що необхідний новий "якір" для грошово-кредитної політики. Ми вважаємо, що необхідно поступово ввести таргетування інфляції, оскільки ця політика дасть змогу досягти низької і стабільної інфляції в середньостроковій перспективі. Для того, щоб таргетування інфляції працювало, необхідно провести ряд інституційних змін. Для НБУ це означає більше незалежності щодо рішень в сфері монетарної політики в поєднанні з підвищеною відповідальності за ці рішення.

Рекомендація 1: Україна потребує подальшого покращення макроекономічної моделі для досягнення макроекономічної стабільності. Це дасть поштовх до стабільного розвитку фінансової системи, оскільки це підвищить довіру і впевненість у гривні. Гнучка система обмінного курсу та поступове впровадження таргетування інфляції є ключовими елементами в цьому напрямку.

4.2 Зростання кредитування

Хоча швидке зростання кредитів, пов'язаних зі слабкими стандартами їх видачі та підвищенням фінансового плеча, дестабілізувало сектор і посилило ефекту кризи, картина змінилася повністю після того, як припинилася видача нових кредитів. Протягом дуже короткого періоду часу, період "економічного буму" завершився, в секторі почалась кредитної кризи. Ця повна зміна ситуації також показала слабкі місця в процесах регулювання та нагляду, який ніколи не був у стані оперативно реагувати на швидку динаміку сектору.

У нинішній ситуації, обсяги кредитування ще порівняно низькі і слабкі, що створює величезні економічні проблеми для реального сектора. Це означає для регулятора, що інструменти, які обмежують зростання кредитування в нинішній ситуації є спірними. Одним з таких інструментів відноситься до заборони/обмеження кредитів в іноземній валюті.[23] Наш скептицизм не означає, що такі сильні інструменти не могли б бути

[23] Після того як строк дії антикризового закону закінчився в кінці 2010 року, кредитування фізичних осіб в іноземній валюті було знову дозволене законом. Тим не менше, діють жорсткі макропруденційні норми НБУ, що по суті обмежують кредитування в іноземній валюті, хоча деякі банки почали видавати кредити на покупку автомобіля в іноземній валюті, наприклад, в рублях. В НБУ є плани юридично заборонити кредитування в іноземній валюті позичальникам без надходжень в іноземній валюті. Відповідний законопроект знаходиться у стадії підготовки.

обґрунтовані пізніше, особливо якщо зростання кредитування (в іноземній валюті) знову стане занадто сильним. У таких випадках, швидка реакція дійсно може стати необхідною, із використанням відповідних інструментів. Однак останні події показують, наскільки важливо, що банківська політика завжди відповідала конкретній ситуації. Терміни і комплекс заходів, таким чином, мають першочергове значення.

Для вирішення проблеми доларизації, яка, без сумніву, має серйозні проблеми з точки зору економічної політики, оскільки це збільшує вразливість до потрясінь, необхідний більш широкий огляд. Це відноситься до глибинних причин доларизації, і залежно від них, правильну відповідь політики. У випадку, якщо причина пов'язана з макроекономічною нестабільністю (наприклад, висока і волатильна інфляція, що призводить до низької довіри до місцевої валюти) і слабкими інститутами, органи влади повинні вирішувати глибинну проблему. Це проблема, що описана в розділі 4.1. Простий заборона може бути неправильним інструментом у цьому випадку і принести більше шкоди, ніж користі, тому що в країні відсутні інші ресурси. У цілому ми надаємо перевагу макропруденційних правилам/ринковим інструментам, які слідують "підходу обмеження", замість прямої заборони.

Рекомендація 2: Влада не повинна боротися з вчорашніми проблемами, тобто поточна політика реагування є ключовою. Це означає, що в ситуації обмеженого кредитування слід утримуватися від використання інструментів, що і далі обмежують кредитування. У цьому відношенні поточна де-факто заборона, а також запланована законодавча заборона видачі кредитів в іноземній валюті позичальникам без надходжень в іноземній валюті повинна бути переглянута. А саме потрібно обмежувати кредитування на основі макропруденційних правил, а не прямої заборони.

4.3 Консолідація

Існує консенсус, що консолідація в достатньо фрагментованому банківському секторі є необхідною для підвищення ефективності фінансового посередництва. Однак є дуже різні точки зору щодо того, що значить консолідація і, отже, які дії необхідні.

Одна з точок зору підкреслює, що є дуже багато дрібних слабких і потенційно небезпечних банків ("кишенькові" банки, що часто кредитують пов'язані особи), які зв'язують обмежені ресурси банківського нагляду. Відповідно до цієї точки зору, необхідно мати менше банків. Одним з інструментів для досягнення цієї могло б стати підвищення мінімальних вимог до капіталу. Дійсно, Верховна Рада прийняла закон від 15 лютого 2011 року, що збільшує мінімальний капітал для банків до 120 млн грн (з нинішніх 75 млн грн). Він дає існуючим банкам 5 років, щоб виконати нові правилам. З іншого боку, дрібні банки не завжди залучають депозити від населення та мають невелике значення з точки зору фінансового посередництва. На наш погляд, дрібні банки не заслуговують на увагу, коли мова йде про нагальні поточні проблеми системи в цілому. Деякі питання, наприклад щодо підвищення прозорості власності, яке ми повністю підтримуємо, можуть бути також вирішені за допомогою інших інструментів, ніж збільшення капіталу.

У нас склалося враження, що багато учасників ринку будуть дійсно готові об’єднати ряд існуючих банків, а іноземні інвестори (в основному російські) хотіли б придбати декілька (середніх) банків та об'єднати їх. Однак ці економічно обґрунтовані плани наразі не здійснюються. Таким чино виникає питання, чому консолідація галузі не відбувається у великих масштабах?

Відповідь полягає у величезних законодавчих і адміністративних бар'єрах для злиттів і поглинань банків в Україні, вартість яких з точки зору часу і грошей для банків, що

беруть в них участь, є значною. Навіть банки, що належать одному власнику, інформують, що злиття потребувало значної кількості часу та коштів. Таким чином, адекватна відповідь на ці недоліки буде вдосконалення законодавства щодо злиттів і поглинань.

Таким чином, ми пропонуємо зосередитись на поліпшенні законодавства щодо злиття. Після вдосконалення законодавства, ми вважаємо, що угоди із злиття і поглинання будуть відбуватися і консолідація буде йти вперед, за рахунок дії ринкових сил. Без відповідного вдосконалення законодавства, ринкова консолідація до оптимальної структури банківського сектора не буде реалізована.

Рекомендація 3: У той час як процес консолідації та концентрації може допомогти у підвищенні ефективності фінансового посередництва, існуючі законодавчі рамки для злиттів та поглинань є серйозною перешкодою для цього. Владі, таким чином, необхідно прийняти відповідні кроки для створення позитивного правового середовища, яка дає правильні стимули для ринкових процесу консолідації.

4.4 Сторона активів

Головне загрозою в умовах кризи є погіршення якості активів, оскільки кількість прострочених кредитів швидко зростала, що створювало тиск на прибутковість банків і обмеження їх здатності видавати нові кредити. Хоча частка проблемних кредитів залежить від визначення, що використовується (широке чи вузьке), але вона рухалась одному напрямку. Останні дані вказують на певну стабілізацію.

Навіть якщо частка прострочених кредитів може досягти свого піку, питання, що робити із поганими активами у портфелі банків залишається. Без вирішення цієї проблеми стале стале відновлення кредитування залишатиметься в майбутньому.

Очевидно, що правова база для вирішення проблеми поганих боргів є недосконалою, а також відсутній чітко визначений механізм для списання проблемних боргів. Він включає в себе продаж знецінених кредитів колекторським компаніям, питання оподаткування, що пов'язані із нарахуванням резервів та списанням безнадійних кредитів, норми щодо проблемних кредитів та формуванням резервів і т.д. Влада розділяє дану позицію, і хоче поліпшити загальне законодавство щодо вирішення проблем поганих боргів.

З цим пов'язане питання створення "поганого банку", якому можуть бути передані погані активи фінансових установ. Хоча міжнародний досвід є дуже різним з цього питання: є різні моделі і методи роботи для такого поганого банку (наприклад, одна центральна установа або один поганий банк на діючий банк) може бути знайдено, Україна нещодавно оголосила аналогічні плани для своїх рекапіталізованих установ. План дій влади передбачає використання Родовід банку, як "поганого" банку, який візьме на себе знецінені активи з державних Укргазбанку і банку "Київ", залишаючи їм працюючі активи. Родовід, який не буде в змозі залучати нові депозити і видавати нові кредити, буде спеціалізуватись на максимізації , таким чином, буде намагатися максимізувати вартість кредитів відновлення, або, іншими словами, мінімізувати втрати платників податків.

Рекомендація 4: Боротьба з високим рівнем поганих боргів має стати одним з основних пріоритетів політики, оскільки в іншому випадку банки будуть неохоче надавати нові кредити. Відрадно, що НБУ, схоже, готовий домагатися змін у правовому полі для вирішення проблем поганих боргів. Крім того, оголошені плани про створення поганого банку для державних банків здаються обнадійливими, в той мірі як влада має

чітку мету максимального відновлення вартості і, таким чином, захисту державних коштів.

4.5 Сторона пасивів

Під час кризи, наслідки права вкладників зняти строкові депозити в будь-який час стали очевидними. Це створило величезні проблеми ліквідності для низки банків, і НБУ ввів тимчасовий мораторій, щоб зупинити такі вилучення депозитів.

Влада повинна скасувати право вкладників на зняття строкових депозитів в будь-який час, щоб зробити свій внесок у розвиток стійкої бази депозитів, що полегшить довгострокове кредитування. Таким чином, ми підтримуємо ініціативу НБУ щодо заборони дострокового зняття термінових депозитів і внесення змін до ст. 1060 Цивільного кодексу в цьому напрямку. 3 лютого 2011 НБУ опублікував запрошення до спільного обговорення цієї реформи.

Рекомендація 5: Ми підтримуємо плани щодо скасування права вкладників зняти строкові депозити в будь-який час, оскільки це в результаті пом'якшить ризики ліквідності і полегшить довгострокове кредитування.

4.6 Зв'язок між активами і пасивами

Кредитний бум до кризи супроводжувався збільшенням диспропорцій у балансі банківського сектора, оскільки кредитне плече було надмірним і, в основному, фінансувалось за допомогою короткострокового зовнішнього боргу. Під час кризи, банки зіткнулися з відтоком депозитів і обмеженим рефінансуванням їх зовнішнього боргу.

Хоча зростання депозитів протягом 2010 року є обнадійливим фактором, як в місцевій та іноземній валюті, доступ до довгострокових ресурсів існує переважно в іноземній валюті. Для того, щоб бути в змозі видавати більше довгострокових кредитів у гривні, необхідно запровадження своп-механізму для трансформації надлишкової валютної ліквідності у гривневі кредити в короткостроковій перспективі. Дозвіл на проведення операцій з хеджування в іноземній валюті, таких як форварди і свопи, могли б допомогти банкам вирішити ці невідповідності з іноземною валютою, що призведе до збільшення довгострокових кредитів у гривні. Важливо відзначити, що впровадження деривативів у іноземній валюті, таких як форварди і свопи, повинно відбуватись поряд з подальшою лібералізацією спотового ринку іноземної валюти. Важливі кроки в цьому напрямку вже були прийняті, наприклад, 27 січня 2011 року було скасовано збір до Пенсійного фонду на валютному ринку.

У середньостроковій перспективі, здійснення належної монетарної політики, зосередженої на таргетуванні інфляції та системі гнучкого обмінного курсу, здається, є єдиним способом для полегшення кредитування в національній валюті (див. розділ 4.1). Це кредитування буде в основному фінансуватися за рахунок стабільної депозитної бази в національній валюті. З огляду на високу частку тіньової економіки в Україні, а також грошові запаси в іноземній валюті поза офіційною банківською системою, можливості для залучення значних ресурсів у систему здаються з величезними, враховуючи, що довіра до банків може бути збільшена. Така стала модель буде ґрунтуватися на нижчому співвідношенні кредитів до депозитів ставлення, яке, згідно з прогнозами, буде скорочуватися і надалі.

Рекомендація 6: З урахуванням поточної обмеженого довгострокового фінансування в місцевій валюті, одним із шляхів сприяння збільшенню довгострокового кредитування в місцевій валюті буде введення механізмів валютного хеджування за допомогою

форвардів/свопів. У середньостроковій перспективі, модель розвитку, банківського сектору повинна слідувати принципу "фонд внутрішніх позик для внутрішніх кредитів". Для цього, стабільне макроекономічне середовище є ключовою передумовою.

4.7 Капітал

Швидке погіршення якості активів мало величезний вплив на капітал банків. Проведені стрес-тести виявили відсутність капіталу в багатьох установах, і були узгоджені плани щодо рекапіталізації банків. Дійсно, рекапіталізація є важливим кроком вперед в процесі оздоровлення сектору, тому що тільки у адекватно капіталізованому секторі може бути досягнута стабільність.

Хоча більшість іноземних банків загалом надали необхідні кошти і збільшити свій капітал, багато приватних вітчизняних банків виявляють небажання надати необхідні кошти. Це, в свою чергу, підвищує вразливість до подальших потрясінь, оскільки частина системи залишається недокапіталізованою. Хоча органи влади повинні наполягати на завершенні узгоджених планів рекапіталізації, запропоноване поліпшення законодавчої бази для M&A (див. розділ 4.3) може відігравати додаткову роль. Внутрішні власники, що не в змозі або не бажають забезпечити приплив свіжого капіталу можуть продати свої банки і нові власники можуть надати необхідні кошти.

Група банків, що були рекапіталізовані державою (в тому числі, в окремому випадку, також і "Надра") вимагають додаткових коштів, як встановили результати аудиту, проведеного в кінці 2010 року. Тут, на додачу до планів створення поганого банку, держава повинна продумати систему реструктуризації, маючи на увазі інтереси платників податків. Додаткова рекапіталізація може бути успішною лише в поєднанні з стратегічними рішеннями про те, що робити з цими банками. Якщо можуть бути визначені життєздатні комерційні бізнес-моделі, держава може вивести свій капітал з банку за адекватну компенсацію. Якщо ці банки залишаються у державній власності довше без чіткого стратегічного фокусу, виникає ризик використання цих банків для направлених кредитних операцій.

Рекомендація 7: Адекватна капіталізація сектора є ключовим елементом у процесі виходу з кризи. Виконання планів рекапіталізації з боку всіх суб'єктів, таким чином, є необхідним. Для банків, рекапіталізованих державою, необхідне стратегічне рішення про те, що робити з цими банками.

4.8 Права кредиторів і позичальників

До кризи, коли кредити швидко зростали, і частка прострочених кредитів була відносно низькою, якість правової бази, що регулює права позикодавців і позичальників (наприклад, щодо стягнення застави і процедур банкрутства) не поставала на першому плані. Це швидко змінилося під час кризи, коли багато позичальників були не в змозі погасити свої кредити, а кредитори паралельно намагалися робити стягнення з позичальників. У цій ситуації стало очевидним, що правова база по суті дуже несприятлива для кредиторів (банків), що створило також і моральні ризики, наприклад, платоспроможні позичальники вирішили припинити платежі через обмежені наслідки таких дій. Наступними елементами були певні популістські рішення політиків у парламенті, що надалі посилили проблеми для банківського сектору.

Головним уроком з цих спостережень є те, що права кредиторів повинні бути чітко захищені та розширені. Необхідні поправки до законодавчої бази в частині неплатоспроможності юридичних осіб та особистого банкрутства, а також повинні бути знайдені способи прискорення судових справ. В іншому випадку, премія за ризик буде

врахована в нових кредитах, що буде означати більш високі процентні ставки, що зробить кредити менш доступними також і для "хороших" позичальників. Стає очевидним, що захист прав кредиторів є необхідним не лише у власних інтересах банківського сектору, але й для більш широких верств населення, що формують попит на кредити[24].

Відрадно, що НБУ відреагував на ці виклики у правильному напрямку. Спільно з комерційними банками було розроблено проект відповідного закону, де захист прав кредиторів посилюється, і було представлено його на розгляд парламенту.

Рекомендація 8: Захист прав кредиторів має вирішальне значення для стабільного кредитування. Це у спільних інтересів як кредиторів, так і надійних клієнтів, оскільки воно знижує процентні ставки і покращує доступ до фінансування. Влада повинна вжити відповідних заходів щодо поліпшення правового та судового середовища.

3

Додатки

Таблиця 2

Міжнародні порівняння

Дані станом на 2008	Україна	Білорусь	Болгарія	Угорщина	Казахстан	Польща	Румунія	Росія	Туреччина
Кількість банків (іноземні)	184 (46)	31 (20)	30 (22)	39 (25)	37 (13)	70 (60)	32 (27)	1108 (102)	49 (24)
Частка державних банків в активах (у відсотках)	11,5	77,9	2,0	3,5	0,5	18,3	5,6	37,5	30,5
Частка іноземних банків в активах (у відсотках)	51,1	20,6	83,9	84,0	12,9	76,5	87,7	18,7	17,0
Прострочені кредити (у відсотках від загального числа кредитів)	2,3	1,7	3,2	3,3	7,1	4,7	4,5	3,9	3,7
Зростання кредитування з 2004 по 2008 рр. (у відсотках)	612,5	282,6	223,7	84,3	336,2	135,5	377,9	154,0	116,0
Внутрішні кредити приватному сектору (у відсотках до ВВП)	79,8	28,8	74,5	67,6	48,8	55,0	38,5	41,0	32,6
Внутрішні кредити населенню (у відсотках до ВВП)	29,5	9,8	26,0	27,4	12,6	27,0	18,8	9,6	12,8
з яких іпотечне кредитування (у відсотках від ВВП)	15,1	5,2	12,4	21,5	4,9	15,0	3,8	2,5	4,1
Випуск єврооблігацій (у відсотках від ВВП)	0,5	0,0	0,0	2,1	2,6	0,4	0,2	1,1	0,6
Індекс реформи банківського сектору (ЄБРР)	3,0	2,0	3,7	4,0	3,0	3,7	3,3	2,7	3,0

Джерело: ЄБРР

Таблиця 3

Активи топ 17 банків та їх частки на ринку (у %), січень 2011 р.

	Назва банку	Активи (млрд. гривень)	Частка ринку
1	Приватбанк	113,437	12%
2	Укрексімбанк	73,172	8%
3	Ощадбанк	59,019	6%
4	Райффайзен Банк Аваль	55,100	6%
5	Укрсиббанк	46,128	5%
6	"Укрсоцбанк"	41,603	4%
7	Промінвестбанк	34,613	4%
8	Банк ВТБ	33,145	4%
9	Альфа-Банк	26,595	3%
10	OTP Bank	24,682	3%
11	"Надра"	22,908	2%
12	Банк Фінанси та Кредит	22,367	2%
13	Перший Укр. Міжнародний Банк	18,098	2%
14	Брокбізнесбанк	15,826	2%
15	Кредитпромбанк	14,235	2%
16	Банк "Форум"	14,021	1%
17	Укргазбанк	13,837	1%
	Сума	628,786	**67%**

Джерело: Національний банк України

Таблиця 4

Огляд банків, що знаходяться під управлінням/ліквідацією

		Активи (За станом на 1.1.2009) млрд грн	Місце
Промінвестбанк	Придбаний ВЕБ-банком (75% + 3 акції, згодом частка збільшилася до майже 94%); вийшов з адміністрації березня	27,5	11
Національний кредит	Вийшов з адміністрації в грудні 2009 року	0,5	123
Укрпромбанк	Ліквідується з січня 2010 року, рішення, прийняте в жовтні 2009 року. Вклади були передані частково в Родовід Банк, активи також.	10,2	18
Банк Київ	Націоналізований (99,94%); вийшов з адміністрації у вересні 2009 року	4,9	39
Західінкомбанк	Мораторій продовжений з серпня 2009 по лютий 2010 року, вийшов з адміністрації в лютому 2010 року	1,3	72
"Надра"	В адміністрації з березня 2009 року, нещодавно її продовжено до серпня 2011	30,6	9
Соцкомбанк	В адміністрації з жовтня 2010 по квітень 2011 року. Мораторій закінчився у січні 2011 року	0,84	98
Діалогбанку	При адміністрації з листопада 2010 до травня 2011 року. Мораторій закінчився в лютому	0,17	159
Володимирський	В адміністрації з липня 2009 по червень 2010 року і мораторій до січня 2010 року. Мораторій та адміністрація знову з січня 2011 до квітня 2011 року	0,45	136
Банк "Причорномор'я"	Ліквідується з травня 2009 року	0,31	144
Одеса Банк	Ліквідується з липня 2009 року	0,63	111
Трансбанк	Мораторій продовжено (двічі) з вересня 2009 по грудень 2009 року і далі до лютого 2010; ліквідується з березня 2010 року	1,21	78
Родовід	Націоналізований (99,97%); мораторій продовжувався (двічі) з вересня 2009 по грудень 2009 року і далі по березень 2010 року; НБУ продовжив термін тимчасової адміністрації в Родовід банку до 16 вересня 2010 р. Тимчасова адміністрація продовжувалася три рази, останній раз до 15 вересня 2011. Вклади передані до Ощадбанку	13,2	20
Біг Енергія	Мораторій продовжений з вересня 2009 по березень 2010 року. Ліквідується з березня 2010 року	1,52	65
Банк регіонального розвитку	Ліквідується з грудня 2009 року	1,12	83
Арма	Мораторій минув у листопаді 2009 року Національний банк України у своїй резолюції № 70 відкликав банківську ліцензію ТОВ КБ Арма і ініціював процедуру ліквідації.	0,69	105
Дністер	Мораторій продовжений з жовтня 2009 до квітня 2010 року, ліквідується з березня 2010 року	1,43	68
Національний Стандарт	Ліквідується з серпня 2009 року	1,02	88
Європейський	Ліквідується з серпня 2009 року	2,2	55
Укргазбанк	Націоналізований (81,6%); вийшов з адміністрації у вересні 2009 року	14,8	17

Столиця	Мораторій продовжений з січня 2010 року по липень 2010 року. Був з адміністрації, але адміністрація і мораторій знову введені в січні 2011 року до квітня 2011 року	0,46	128
Українська фінансова група "	В процесі ліквідації з грудня 2009	0,36	139
Іпобанк	В процесі ліквідації з березня 2010 року	1,45	67
Східноєвропейський банк	Ліквідується з грудня 2009 року	1,10	84
Синтез	Ліквідується з листопада 2010 року.	0,66	108
Земельний банк	Адміністрація з травня 2010 року. Ліквідується з серпня 2010 року..	0,99	91

Джерело: Огляди ринку, НБУ, Фонд гарантування вкладів

Список останніх консультативних робіт

- Пенсійна реформа в Україні. Коментарі до головних положень проекту закону №7455. Олександра Бетлій, Рікардо Джуччі, консультативна робота РР 01, лютий 2011 року
- Наслідки останніх подій на світовому та європейському ринках природного газу для України. Георг Захманн та Дмитро Науменко, консультативна робота РР 06, серпень 2010 року
- Реформування спрощеної системи оподаткування для приватних підприємців в Україні. Рікардо Джуччі, Роберт Кірхнер, Олександра Бетлій, та Томас Оттен, консультативна робота РР 05, серпень 2010 року
- Просування інвестицій в Україні: план перезавантаження. Александер Кнут, Рікардо Джуччі та Ганна Чухай, консультативна робота РР 04, серпень 2010 року
- Криза кредитування в Україні: факти, причини та шляхи відновлення. Рікардо Джуччі, Роберт Кірхнер та Віталій Кравчук, консультативна робота РР 03, червень 2010 року
- Торговельна політика України: Стратегічні аспекти та наступні кроки, які треба здійснити. Вероніка Мовчан, Рікардо Джуччі та Катерина Куценко, консультативна робота РР 02, квітень 2010 року
- Зміна системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні: Економічна необхідність і практичні кроки до реформи, Роберт Кірхнер, Томас Оттен та Рікардо Джуччі, консультативна робота РР 01, квітень 2010 року
- Перспективи розвитку сектору енергетичного вугілля в Україні – настав час для реформи, Роберт Кірхнер, Томас Оттен та Рікардо Джуччі, консультативна робота РР 09, грудень 2009 року
- Адекватність офіційних резервів в Україні: аналіз та рекомендації, Вероніка Мовчан, Роберт Кірхнер та Рікардо Джуччі, консультативна робота РР 08, листопад 2009 року
- Експорт електроенергії до ЄС – більше, ніж зміна частоти струму, Георг Захман та Дмитро Науменко, консультативна робота РР 07, листопад 2009 року
- Актуальні проблеми монетарної політики, Рікардо Джуччі, Роберт Кірхнер та Віталій Кравчук, консультативна робота РР 06, листопад 2009 року
- Адміністративні заходи для підтримки гривні: належний інструмент валютної політики?, Рікардо Джуччі, Роберт Кірхнер та Віталій Кравчук, консультативна робота РР 05, жовтень 2009 року
- «Газовий» виклик: щодо забезпечення транзиту природного газу і стабілізації внутрішнього ринку в Україні, Фердінанд Павел та Дмитро Науменко, консультативна робота РР 04, липень 2009 року
- Тільки швидка приватизація «Укртелекому» зможе забезпечити подальший розвиток сектору телекомунікацій в Україні, Ларс Хандріх, консультативна робота РР 03, липень 2009 року
- Як розвинути ринок державних запозичень для дрібних інвесторів?, Роберт Кірхнер, Рікардо Джуччі та Віталій Кравчук, консультативна робота РР 02, липень 2009 року
- Роль торгівельної політики в скороченні дефіциту рахунку поточних операцій в Україні – міжнародний досвід, Крістіан Хелмерс, Вероніка Мовчан, Рікардо Джуччі та Катерина Куценко, консультативна робота РР 01, березень 2009 року

Консультативні роботи та наукові матеріали у відкритому доступі: http://www.ier.com.ua/ua/arhives_papers.php. За більш детальною інформацію з питань передплати наших регулярних видань звертайтесь до Аліни Долі: dolya@ier.kiev.ua